

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

«До захисту допущено»
Завідувачка кафедри, д.е.н., проф.
_____ Лариса ГРИЦЕНКО
(підпис)
«__» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійної програми «Банківська справа»

на тему: Стан та перспективи розвитку банківської системи України

Здобувачки групи БСз-03-2с Яни Сергіївни БІЛАШЕНКО

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Яна БІЛАШЕНКО

Керівник к.е.н., доцент

_____ Надія ДЕХТЯР

Суми 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри, д.е.н., проф.

Лариса ГРИЦЕНКО

(підпис)

«_____» _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Здобувача групи БСз-3-2с інституту ЦЗДВН
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
Яни Білецької

Тема роботи: Стан та перспективи розвитку банківської системи України

Затверджено наказом по СумДУ № 0569- VI від «22» травня 2024 р.

Термін здачі здобувачкою завершеної роботи «29» травня 2024 р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, матеріали підручників, навчальних посібників, монографій і періодичних видань, дані публічної статистичної звітності НБУ.

Зміст основної частини роботи: дослідження теоретичних основ функціонування вітчизняної банківської системи; характеристика організації системи банківського регулювання та нагляду в Україні; проведення аналізу сучасного стану розвитку банківської системи України; виявлення проблем та розробка перспектив розвитку банківської системи України.

Дата видачі завдання: «29» січня 2024 р.

Керівник к.е.н., доцент

Надія ДЕХТЯР

Завдання прийнято до виконання «29» січня 2024 р. _____ Яна БІЛАШЕНКО

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр
на тему:
Стан та перспективи розвитку банківської системи України
Яни Сергіївни Білашенко

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 56 сторінках, з яких список використаних джерел із 47 найменувань. Робота містить 1 таблицю, 22 рисунків, а також 4 додатків.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Банківська система являє собою невід'ємну частину економіки країни, яка розвивається, трансформується, а також адаптується до тих фінансових відносин, що склалася у державі. Основна роль БС визначається її участю в процесі управління системою платежів та розрахунків, інвестиціях й кредитних операціях, що, в свою чергу, дозволяє банківським установам разом із іншими фінансовими посередниками здійснювати акумуляцію заощаджень суб'єктів фінансового ринку. Одночасно ефективність інвестування грошових коштів напряду залежить від здатності БС направляти дані кошти тим позичальникам, які зможуть їх оптимально та ефективно використовувати. Банківські установи, що діють у відповідності до грошово-кредитної політики держави, мають здійснювати регулювання руху грошових потоків, що впливає на швидкість їх обертання, емісію і загальну масу. Отже, саме БС за рахунок перерозподілу тимчасово вільних фінансових ресурсів забезпечує стабільність соціально-економічного розвитку країни. В умовах сьогодення, спостерігається політична та військова нестабільність, значна інфляція, а також загальна економічна дестабілізація, що мають негативний вплив на банківський сектор й індикатори діяльності банківських установ, які функціонують на території України. Стійкість та стабільність вітчизняного банківського сектору є важливою передумовою досягнення ефективного розвитку національної економіки. Тому питання проведення якісного аналізу стану БС є актуальними.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних і практичних аспектів аналізу вітчизняної БС та визначення перспектив її подальшого розвитку.

Методи дослідження: описовий метод (під час дослідження теоретичних основ функціонування БС); метод аналітичного групування (зведення економічних індикаторів стану БС в однорідні групи з метою систематизації інформації для аналітичного опрацювання); вертикальний, горизонтальний, порівняльний (аналіз стану БС); графічний (візуалізація досліджень).

Основний результат роботи: в теоретичній частині проведено дослідження ключових аспектів, що стосуються особливостей функціонування вітчизняної банківської системи; проаналізовано стан банківської системи України; визначені основні напрямки подальшого розвитку вітчизняної банківської системи, реалізація яких дозволить забезпечити ефективність функціонування банківської системи у найближчі роки.

Ключові слова: банківська система, банк, стан банківської системи, аналіз, банківське регулювання та нагляд.

Перелік скорочень, умовних позначень, одиниць і термінів

БС – банківська система

БД – банківська діяльність

БР – банківське регулювання

БН – банківський нагляд

ЗМІСТ

Перелік скорочень, умовних позначень, одиниць і термінів.....	5
Вступ.....	7
1 Теоретичні основи функціонування вітчизняної банківської системи.....	9
2 Особливості організації вітчизняної системи банківського регулювання та нагляду.....	17
3 Аналіз сучасного стану та динаміки розвитку банківської системи України	24
4 Перспективи розвитку вітчизняної банківської системи України	35
Висновки	44
Список використаних джерел	47
Додаток А Трактуювання сутності категорії «банківська система».....	52
Додаток Б Основні показники банківської діяльності	53
Додаток В Стратегія розвитку Національного банку України	55
Додаток Г SWOT-аналіз стану та тенденцій розвитку банківської системи України	56

ВСТУП

Банківська система являє собою невід’ємну частину економіки країни, яка розвивається, трансформується, а також адаптується до тих фінансових відносин, що склалася у державі. Основна роль БС визначається її участю в процесі управління системою платежів та розрахунків, інвестиціях й кредитних операціях, що, в свою чергу, дозволяє банківським установам разом із іншими фінансовими посередниками здійснювати акумуляцію заощаджень суб’єктів фінансового ринку. Одночасно ефективність інвестування грошових коштів напряму залежить від здатності БС направляти дані кошти тим позичальникам, які зможуть їх оптимально та ефективно використовувати. Банківські установи, що діють у відповідності до грошово-кредитної політики держави, мають здійснювати регулювання руху грошових потоків, що впливає на швидкість їх обертання, емісію і загальну масу. Отже, саме БС, за рахунок перерозподілу тимчасово вільних фінансових ресурсів, забезпечує стабільність соціально-економічного розвитку країни. В умовах сьогодення, коли відбулося повномасштабне вторгнення росії, спостерігається політична та військова нестабільність, значна інфляція, а також загальна економічна дестабілізація, що мають негативний вплив на банківський сектор й індикатори діяльності банківських установ, які функціонують на території України. Стійкість та стабільність вітчизняного банківського сектору є важливою передумовою досягнення ефективного розвитку національної економіки. Тому питання проведення якісного аналізу стану БС є актуальними.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів аналізу вітчизняної БС та визначення перспектив її подальшого розвитку.

Досягнення визначеної мети передбачає вирішення наступних завдань:

- дослідити теоретичні основи функціонування вітчизняної БС;
- охарактеризувати структурні компоненти БС України;
- визначити особливості організації вітчизняної системи банківського регулювання та нагляду;

- проаналізувати сучасний стан функціонування БС України за 2018–2023 рр.;
- обґрунтувати перспективи розвитку вітчизняної БС.

Предметом кваліфікаційної роботи виступає сукупність економічних відносин, які виникають у процесі аналізу стану БС, а об'єктом є стан функціонування БС України.

У кваліфікаційній роботі були використані наступні методи дослідження: описовий метод (під час дослідження теоретичних основ функціонування БС); метод аналітичного групування (зведення економічних індикаторів стану БС в однорідні групи з метою систематизації інформації для аналітичного опрацювання); вертикальний, горизонтальний, порівняльний (аналіз стану БС); графічний (візуалізація досліджень).

Інформаційною базою під час написання кваліфікаційної роботи стали наукові статті у періодичних виданнях, навчальні посібники і підручники, монографії, нормативно-правові акти, які регулюють діяльність банків, статистичні дані НБУ.

1 Теоретичні основи функціонування вітчизняної банківської системи

Стійкість економічного зростання економіки країни в значному ступені залежить від існуючої БС. Банківські установи є одним із ключових джерел формування грошових капіталів з метою обслуговування та здійснення інвестування вітчизняної економіки. На сьогодні в країні є необхідність у ефективно функціонуючій, надійній і розвиненій БС, яка допоможе у стабілізації фінансово-економічної ситуації в країні.

БС, яка є складовою фінансової системи України, забезпечує: різні способи переміщення грошових коштів (у часі, через кордони, між окремими галузями тощо); розробку способів управління ризиками; механізм розподілу фінансових ресурсів між господарюючими суб'єктами; безперебійне функціонування платіжних систем [2].

Слід зазначити, що на сьогоднішній день виокремлюють два основних підходи щодо трактування сутності БС – інституційний підхід (вузьке розуміння) та інституційно-економічний підхід (широке розуміння) (рис. 1.1, додаток А).

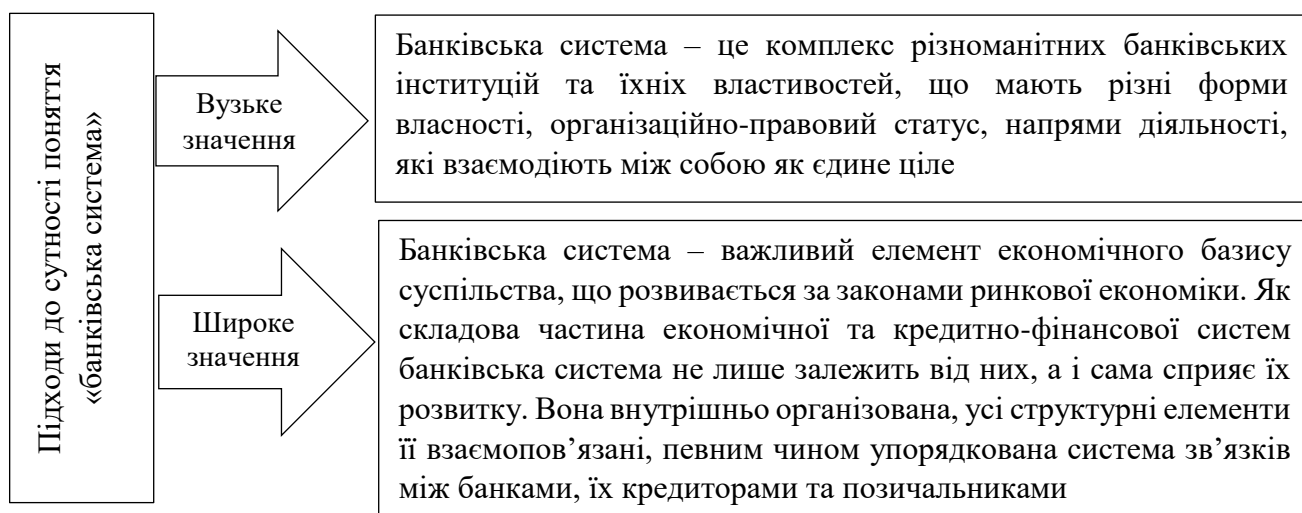

Рисунок 1.1 – Підходи до сутності поняття БС [2]

У відповідності до вітчизняного законодавства трактування категорії БС передбачає вузьке значення. Так, як зазначено у ст. 4 Закону України «Про банки і

банківську діяльність» БС України складається з НБУ та інших банківських установ, а також філій іноземних банків, що створені та функціонують на території України [23]. Отже, у відповідності до вузького підходу БС розглядається лише як комплекс різних взаємозалежних банківських установ, які здійснюють свою діяльність як цілісне у конкретний період часу і виконують їх функціонал з метою отримання прибутку.

Щодо до широкого підходу, то у відповідності до нього БС розглядають як кредитно-фінансову систему в цілому – сукупність економіко-правових, організаційних умов, що окреслюють потребу системного упорядкування БД.

Отже, під БС слід розуміти внутрішньо організовану і динамічну систему, до якої належить сукупність різноманітних банківських інституцій, що здійснюють свою діяльність у відповідності до норм чинного законодавства, спрямовану на обслуговування потреб як економіки так і суспільства, та націлену на забезпечення фінансової стабільності держави.

Ієрархічний взаємозв'язок банківської системи з економічною системою країни наведено на рисунку 1.2.

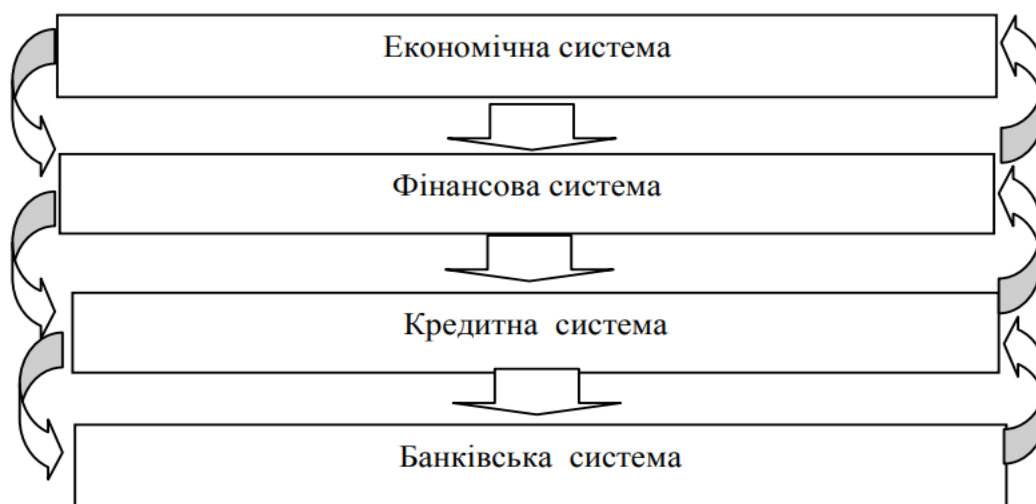

Рисунок 1.2 – Ієрархічний взаємозв'язок банківської системи з економічною системою країни [3]

Головна мета БС України полягає у забезпеченні функцій фінансового посередництва, а також підтримці економічного розвитку.

Особливості функціонування БС проявляються в її функціях, що мають певну специфіку та взаємозалежні між собою. Виокремлюють три нижченаведені функції, що зазначені на рисунку 1.3.

Рисунок 1.3 – Функції БС [2]

Важливою функцією БС є її здатність здійснювати вплив на обсяг грошової маси в обігу у відповідності до потреб економіки. Слід зазначити, що кожна банківська установа здійснює випуск платіжних засобів, при цьому в межах БС дана здатність є більш суттєвою і масштабною. Випуск платіжних засобів впливає на стабільність обсягу грошової маси, а також на ефективність виробництва і товарообігу.

Центральний банк здійснює первинний випуск шляхом емісії грошових коштів, кредитування банківських установ, купівлі цінних паперів, валюти та золота. Вторинну емісію здійснюють банківські установи через проведення кредитних та розрахункових операцій, що призводить до збільшення коштів банку

через механізм мультиплікації. Виконання даних функцій забезпечуються у відповідності до положень законодавчо-нормативних актів, що регламентують діяльність усіх ланок БС та побудову механізму нагляду за дотриманням діючого законодавства і діяльності банків.

Діяльність БС ґрунтується на принципах права і на засадах моралі. Основні принципи діяльності БС наведені на рисунку 1.4.

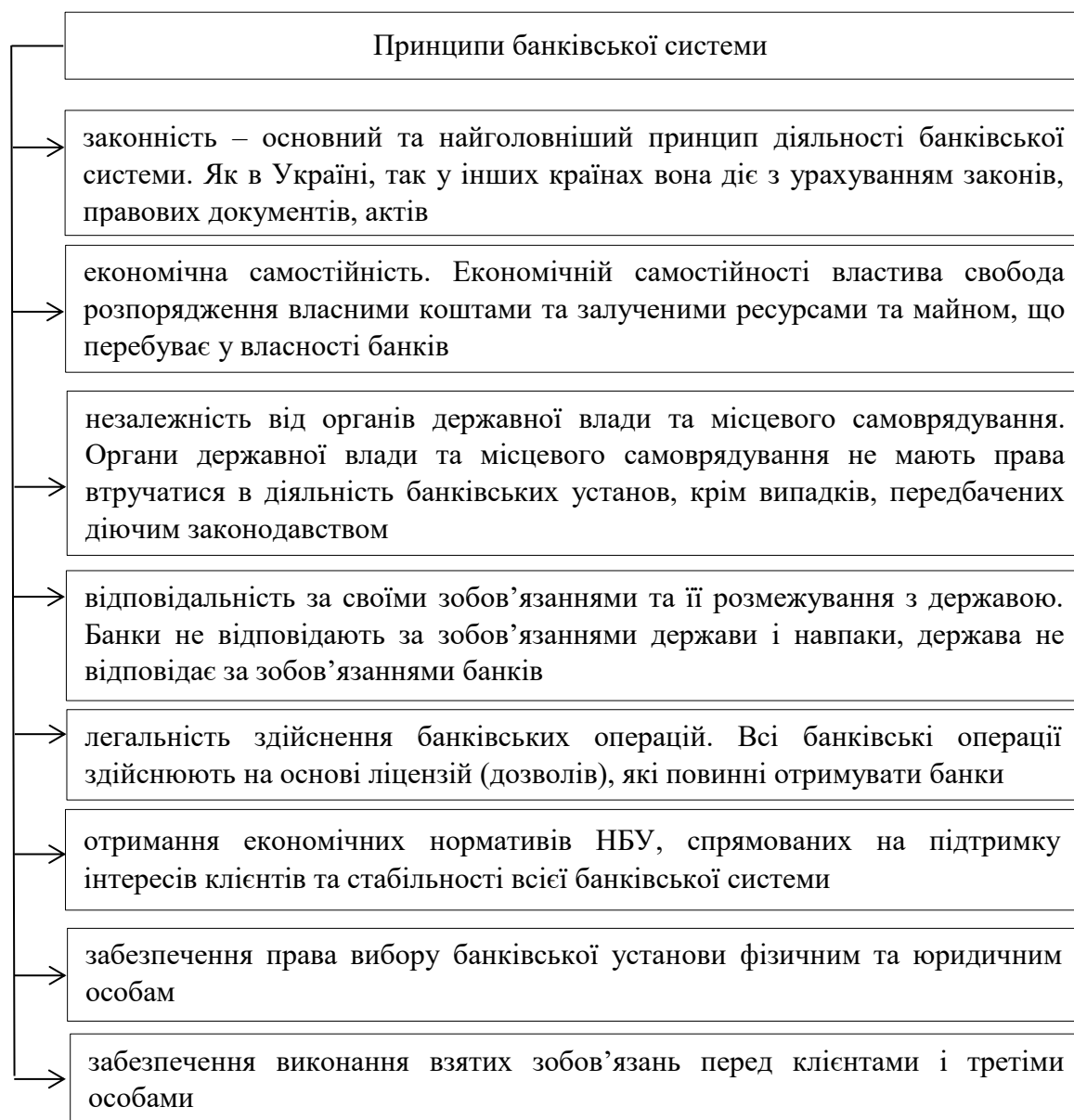

Рисунок 1.4 – Принципи БС [24]

На сьогоднішній день, в умовах війни, важливим принципом діяльності БС є збереження довіри клієнтів банківських установ до банківського сектору, що

вплине на забезпечення стабільності функціонування БС.

Здійснюючи порівняння банківської підсистеми з іншими, можна визначити риси, що є характерними для всіх складових елементів системи, і це є підтвердженням системного характеру БС, а також можна виокремити специфічні риси, що визначають банківську особливість.

До загальних рис БС належать:

– об'єднання однотипних складових, що підпорядковуються ідентичним цілям. БС до таких складових належать банківські установи, ключовою метою діяльності яких (окрім центрального банку) є отримання прибутку;

– гнучкість, що характеризує розвиток БС, яка в процесі адаптації до умов економічного середовища, удосконалюється у відповідності до нових економічних вимог;

– закритість БС, що передбачає концентрацію її суб'єктів в переважній більшості на специфічній діяльності, яка пов'язана з банківською діяльністю. Слід зазначити, що великий обсяг інформативних даних, у відповідності до чинного законодавства, є банківською таємницею і це в свою чергу впливає на недозволеність розголошувати цю інформацію або здійснювати її передачу в до інших систем;

– саморегуляція БС полягає у тому, що у разі банкрутства окремої банківської установи інші банки мають можливість зайняти його нішу. Також, у разі зміни економічної ситуації в країні, банківські установи можуть адекватно змінити методи їх діяльності, зокрема, вони можуть реорганізуватися із спеціалізованих на універсальні [2, 3].

Що стосується специфічних рис БС, то до них належать:

– дворівнева структура, яка є характерною для сучасної ринкової економіки;

– можливість централізованого регулювання діяльності кожної банківської установи окремо й банківської діяльності в цілому;

– гнучке поєднання високоцентралізованого управління БС з одночасним збереженням економічної незалежності і відповідальності за результати роботи кожної банківської установи;

– наявність загальної інфраструктури системи, яка забезпечує ефективне функціонування кожного банку, а також взаємодію банківських установ [8].

У світовій практиці історично склалося три види національних БС – однорівнева (монобанківська система), дворівнева БС, трирівнева БС, які мають свої особливості побудови.

Так, головним завданням банків, що входять до складу однорівневої системи, є фінансування народного господарства і дана система побудована на принципах планового ведення господарства, кошторисного фінансування і планування. У цій системі передбачені лише горизонтальні зв'язки між банківськими установами, а також універсалізація операцій та функцій банку. У даній системі і центральний банк і всі банки країни відносяться до одного рівня та виступають як рівноправні агенти, що виконують майже аналогічні функції за кредитно-розрахунковим обслуговуванням клієнтів або всі вони можуть бути державними відділеннями центрального банку. Дана система є характерною для країн з адміністративно-командним режимом управління [2].

Для більшості країн з ринковою економікою (Канада, Велика Британія та ін.) характерною є дворівнева БС, яка передбачає на першому рівні функціонування центрального банку країни, а на другому рівні – комерційні банки. Центральний банк здійснює реалізацію державної емісійної та валютної політики, а також є основою резервної системи. Другий рівень формують неемісійні банки і різні кредитно-фінансові установи, основними клієнтами яких як юридичні так і фізичні особи, і дані суб'єкти є підконтрольними центральному банку.

Трирівнева БС має відмінності від дворівневої, і це обумовлено тим, що до окремо виділеного рівня відносяться кредитні установи небанківського типу. Найбільш типовими представниками трирівневої БС є системи Швейцарії, Японії, Німеччини, Італії, Франції та ін. [2, 5].

БС України має дворівневу структуру (рис. 1.5):

– перший рівень – Національний банк України, який є головним банківським інститутом і здійснює управління всією грошово-кредитною системою;

– другий рівень – всі банки, які обслуговують суб’єктів господарювання (юридичних і фізичних осіб) всіх форм власності та організаційно-правових форм [10].

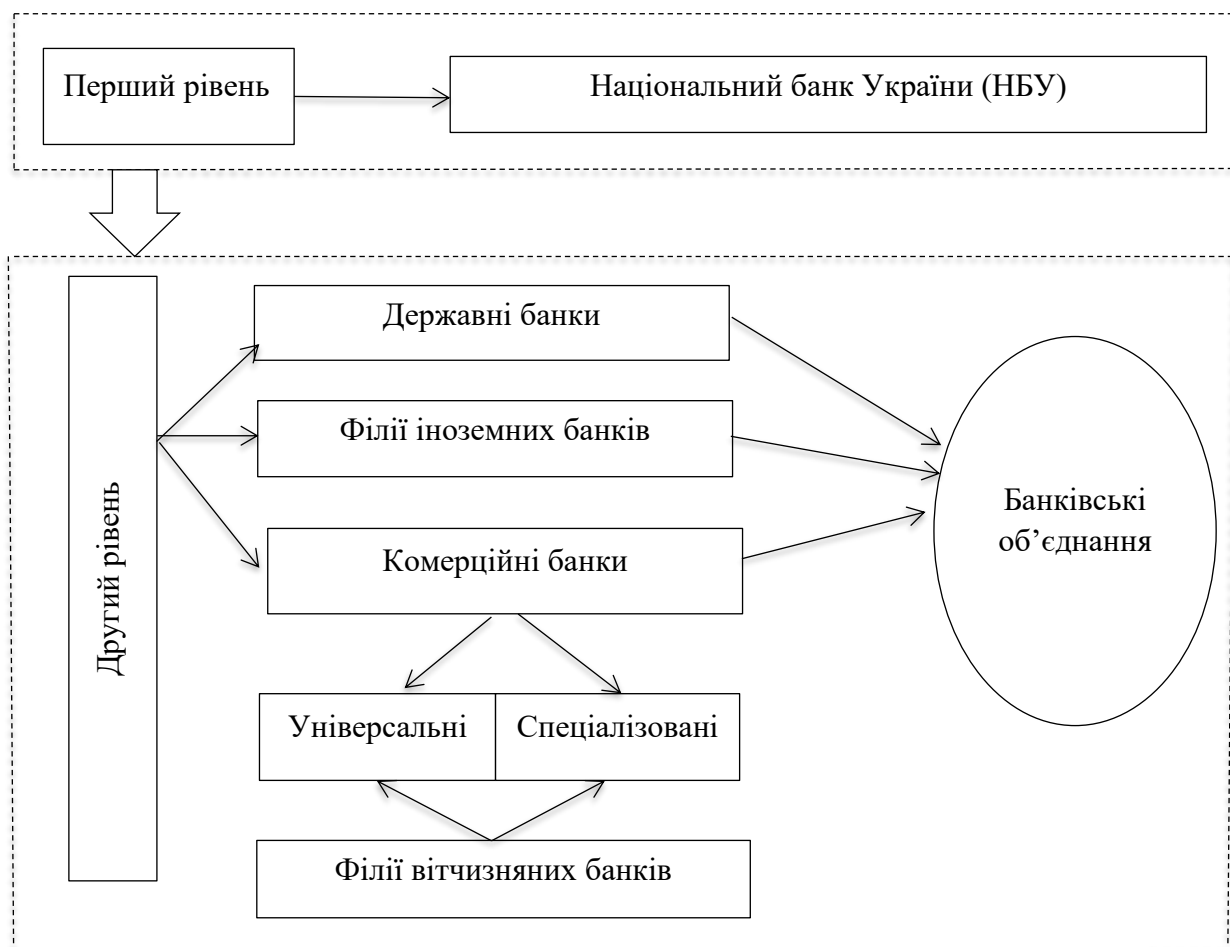

Рисунок 1.5 – Укрупнена схема структури банківської системи України [3]

На НБУ покладено відповідальність за ефективне вирішення макроекономічних завдань у грошово-кредитній сфері, і головне, за забезпечення стабільності національної грошової одиниці і ефективного функціонування БС. НБУ є банком держави та всіх інших кредитних установ, реалізує грошово-кредитну і валютну політику та здійснює емісію грошей.

Комерційні банки, які формують другий рівень БС, забезпечують процес кредитно-розрахункового та фінансового обслуговування економіки країни і мають різну форму власності, спеціалізацію і сфери діяльності. Вони здійснюють акумуляцію великої частини фінансових ресурсів, а також надають клієнтам різні

фінансові послуги, зокрема кредитування, залучення депозитів, розрахункове обслуговування та ін. Свою діяльність банки формують на комерційних засадах, а саме метою їх діяльності є отримання прибутку.

Між складовими вітчизняної БС існують горизонтальні та вертикальні зв'язки. Так, горизонтальні зв'язки виражають відносини між рівними за положенням в ієрархії суб'єктами (банківська установа – банківська установа, відокремлений підрозділ – відокремлений підрозділ), тому їх характеризують як однорівневі. Головним їх призначенням є сприяння найбільш ефективній взаємодії під час вирішення питань, які виникають між ними.

До вертикальних зв'язків належать відносини підпорядкування, які з'єднують ієрархічні рівні і є каналами передачі як розпорядчої так і звітної інформації [8].

Отже, наявність ефективно функціонуючої БС впливає на можливість забезпечити стабільність соціально-економічного розвитку країни.

2 Особливості організації вітчизняної системи банківського регулювання та нагляду

Ефективний розвиток БС неможливий без здійснення професійного управління нею. НБУ здійснює БР і БН під час функціонування БС. Невчасна діагностика проблем, що можуть виникати в процесі функціонування банків, може призвести не лише до негативних наслідків на фінансовому ринку, але, в цілому, і економіки країни.

В умовах існуючих зовнішніх загроз банкам необхідно балансувати між ризиком і прибутком, що може негативно відбиватися на їх фінансовому стані. Тому, реалізація ефективного БР і БН у БС є важливими питаннями, що сприятиме забезпечення її стабільного функціонування і розвитку.

Слід зазначити, що категорії БР та БН не є тотожними, але при цьому вони є взаємодоповнюючими. БР представляє собою багатоаспектну категорію, а саме його визначають як функцію державного управління, і в даному випадку це є засобом реалізації політики держави, а також БР розглядають як управлінську діяльність, що передбачає наявність власних методів, способів, форм реалізації [22].

БН представляє собою як комплекс державних органів влади, які контролюють діяльність банків, так і діяльність уповноважених державних органів, яка передбачає проведення моніторингу щодо дотримання банками законодавства, наприклад нормативів діяльності.

Систему БР та нагляду можна визначити як комплекс взаємопов'язаних складових елементів, які забезпечують виконання окреслених цілей і завдань НБУ, а також досягнення стратегічних орієнтирів в процесі функціонування БС та сприяння її ефективному розвитку.

Складові елементи системи БР та БН зазначені на рисунку 2.1.

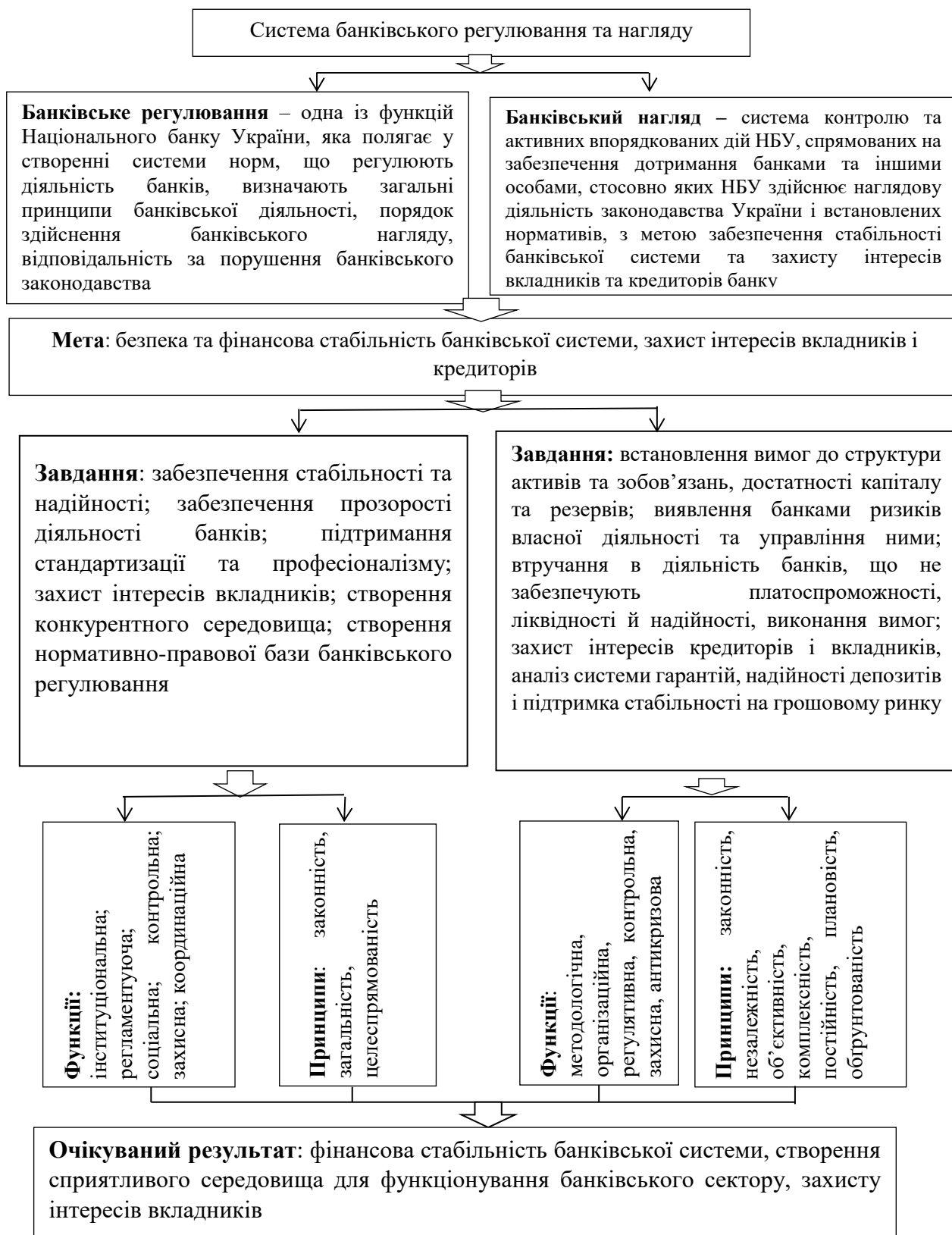

Рисунок 2.1 – Основні елементи системи БР та нагляду [22]

З інституційної точки зору виокремлюють нижчезазначені групи країн, які мають власні особливості способів побудови наглядових структур, з визначенням

в них місця та ролі центрального банку:

– країни, у яких БН здійснюється лише центральним банком (Україна, Австралія, Іспанія та ін.);

– країни, у яких БН забезпечують як центральний банк так і іншими органи (наприклад, Швейцарія – ЦБ спільно з банківською комісією, Німеччина – Бундесбанк спільно з ФСКК);

– країни, у яких БН здійснюється іншими органами, а не центральним банком (Данія, Люксембург, Швеція, Австрія та ін.) [22].

Слід зазначити, що БР та БН діяльності банків мають різні форми.

Так форми БР, які впроваджує НБУ поділяються на адміністративну та індикативну, характеристика яких зазначена на рисунку 2.2.

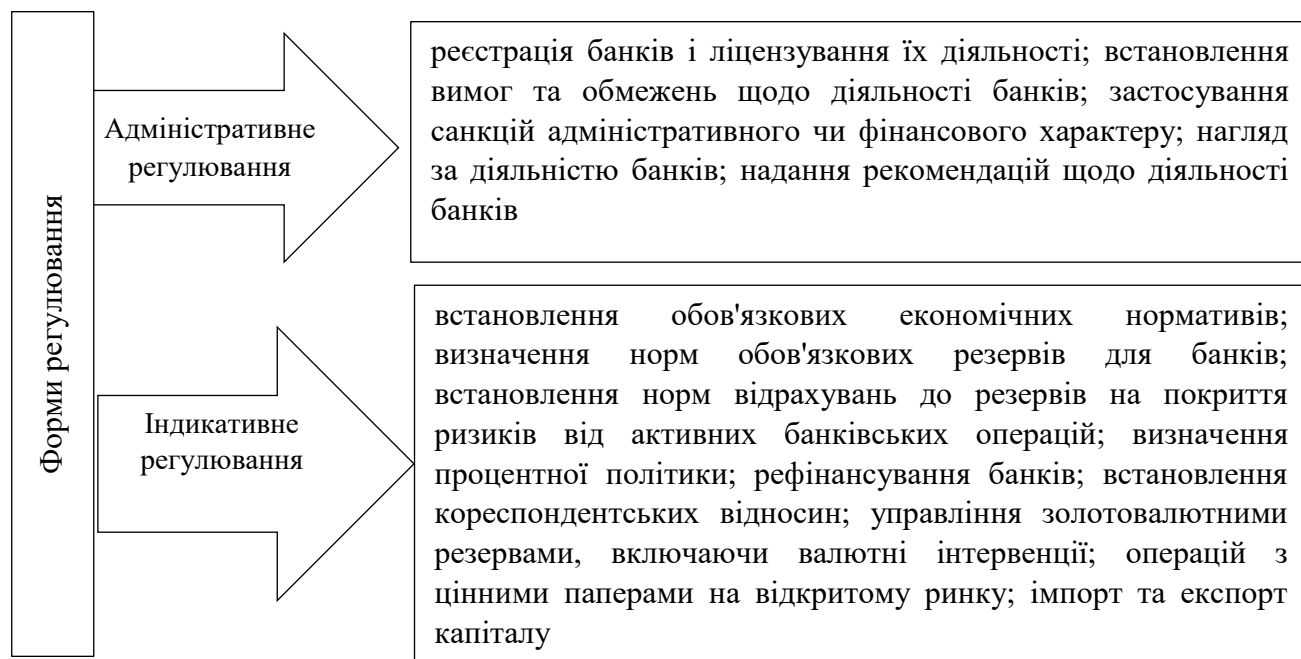

Рисунок 2.2 – Форми регулювання діяльності банків НБУ [2]

Що стосується форм реалізації БН, то він поділяється на вступний, безвиїзний та виїзний (рис. 2.3).

Невід'ємною складовою механізму БР та нагляду, націленою на забезпечення стабільності та фінансової стійкості функціонування БС, є політика макро- та мікропруденційного нагляду у БС. Зазначені підходи є різними щодо їх спрямованості та масштабами охопленням. Макропруденційний нагляд націлений

на визначення, а також на управління системними ризиками, що мають негативний вплив на стабільність фінансової системи в цілому. Макропруденційний нагляд передбачає: ідентифікацію системних ризиків і їх моніторинг, проведення аналізу і моделювання стресових сценаріїв, оцінку дотримання вимог до капіталу і ліквідності, розробку напрямів ефективної політики та рекомендацій.

Рисунок 2.3 – Форми регулювання діяльності банків НБУ [3]

Мікропруденційний нагляд у БС спрямований на забезпечення стабільності і ефективності банківських установ (на рівні окремого банку) для захисту вкладників та фінансової системи в цілому. За його допомогою можна визначити потенційні проблеми під час діяльності банківських установ та впровадити необхідні заходи з метою забезпечення їхньої стійкості. Мікропруденційний нагляд передбачає: аудит (інспекції), кредитний аналіз, управління ризиками, оцінка дотримання нормативних вимог, планування.

Банківська практика передбачає застосування даних двох видів нагляду, які є взаємодоповнюючими і мають важливу роль в процесі забезпечення фінансової стійкості БС та впливають на мінімізацію або уникнення потенційних кризових ситуацій у БС.

Наявність адекватної законодавчої і методологічної баз є основою забезпечення ефективного БР та БН, оскільки наявність чітко зазначених правил регулювання банківської діяльності підвищує ефективність діяльності органів БР та нагляду. Слід зазначити, що правова основи БР та нагляду має свої особливості в кожній країні, але, при цьому, у загальному вигляді, включає такі складові: законодавство, серії регулятивних правил, роз'яснення політики [28].

У вітчизняній практиці законодавство встановлює правовий статус банківських установ, діяльності в галузі боргових відносин, мінімальні вимоги до капіталу, ліквідності, антимонопольних норм та ін.

Регулятивні правила представляють собою деталізовані норми, що є похідними до законодавчих положень і конкретизують їх вимоги. Дані правила включають стандарти капіталу, ліквідності, ведення звітності тощо.

Щодо складової роз'яснення політики, то вона ґрунтується на документах (офіційні пояснення, директиви, рекомендації, а також інструкції), які пояснюють підходи і практики, які НБУ застосовує при БР та нагляді діяльності банківських установ. Метою правової інфраструктури БР і нагляду є забезпечення стабільності і ефективності БС, захистити інтереси всіх зацікавлених сторін, сприяти запобіганню системним ризикам і зловживанням. Правова інфраструктурі може змінюватися через певні законодавчі зміни, адаптацію до міжнародних стандартів та зміни у фінансово-кредитній сфері.

На сучасний стан розвитку вітчизняної БС значний вплив мають євроінтеграційні процеси. Вітчизняне законодавство у сфері БР і нагляду, розроблене у відповідності до рекомендацій Базельського комітету з питань БН, і представляють собою міжнародні стандарти у сфері БР та нагляду. Дані принципи розробляються як мінімальні вимоги до країн, органів державної влади та учасників банківської діяльності, що спрямовані на зміцнення та стабільність світової БС [43].

Вони визначають вимоги до капіталу, ліквідності, управління ризиками та інші аспекти, які націлені на забезпечення стійкості та надійності БС. Порівняльна характеристика стандартів Базельського комітету з БН зазначена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Порівняльна характеристика стандартів Базельського комітету з БН [41]

Ознаки	Базельський конкордат (1975, 1983)	Базель I (1988, 1996)	Базель II (2004)	Базель III (2010)
Передумови появи	Наслідки банкрутства банку Herstadt Bankhaus	Критика положень Базельського конкордату	Регіональні фінансові кризи кінця 1990-х рр.	Світова фінансова криза 2008 р.
Основна мета	Співпраця наглядових органів	Удосконалення принципів банківського нагляду	Впровадження принципово нових стандартів нагляду	Удосконалення міжнародних стандартів нагляду
Суб'єкти нагляду	Центральні банки	Центральні та комерційні банки	Центральні банки, комерційні банки, їх власники та кредитори	
Враховані ризики	Відсутні	Кредитний, ринковий	Кредитний, ринковий, операційний	Кредитний, ринковий, операційний, ліквідності
Основні інструменти	Класифікація транскордонних операцій	Коефіцієнт достатності капіталу	Мінімальні вимоги до капіталу, процедури нагляду, ринкова дисципліна	Буфери капіталу: захисний і контрциклічний
Додаткові інструменти	Положення про кредиторів останньої інстанції та системи гарантування вкладів	Вагові коефіцієнти ризикованості активів, внутрішні моделі оцінки ринкового ризику	Нова класифікація ризикових активів, внутрішні моделі оцінки та управління ризиками	Коефіцієнти покриття ліквідності та чистого стабільного фінансування
Критика	Надто загальний характер рекомендацій	Фокусування лише на кредитному ризику	Про-циклічний характер вимог	Неоднозначність рейтингового підходу

Робота щодо вдосконалення засад Базеля III призвела до формулювання нової філософії БН, яка формалізована в якості новітньої угоди про капітал – Базель IV [40].

Введення європейських уніфікованих правил та норм БР і БН сприяють досягненню Україною загальноєкономічної і фінансової стабільності в сучасних

умовах.

Привертає увагу той факт, що починаючи з перших днів повномасштабного вторгнення росії усі зусилля НБУ спрямував на подолання панічного настрою серед громадян України, а також збереження довіри до БС України та стабільності у фінансовому секторі в цілому. Головні рішення НБУ у зазначений період були зорієнтовані на забезпечення безперервності функціонування БС, стримування девальвації гривні, а також відтоку капіталу за межі держави. За для цього було прийнято низку нормативно-правових актів, в яких надавалися чіткі пояснення щодо наступних дій банків з метою збереження стійкості БС.

Отже, в умовах існуючих викликів та зовнішніх загроз ефективність функціонування БС наряду залежить від якісного проведення БР та БН, які мають відповідати міжнародним стандартам.

3 Аналіз сучасного стану та динаміки розвитку банківської системи України

Банківська система України, як і фінансова система в цілому, переживає політичні, економічні, військові та інші несприятливі події, які характерні для сучасного розвитку нашої країни. Слід зазначити, що в останні роки, незважаючи на досить складну економічну ситуацію в державі, банківський сектор України досить успішно справлявся із такими викликами як пандемія Covid-19 та наслідками воєнної агресії росії. Вітчизняні банки забезпечували безперебійну роботу, здійснювали кредитування бізнесу та домогосподарств, зберігали відповідний рівень ліквідності й фінансової стійкості, примножували доходи клієнтів та розвивали цифровізацію всіх банківських процесів.

Розглянемо основні зміни які відбулися у вітчизняній банківській системі за 2018–2023 рр. Спочатку проаналізуємо кількісні зміни показників діяльності банків України (рис. 3.1) [19, 35].

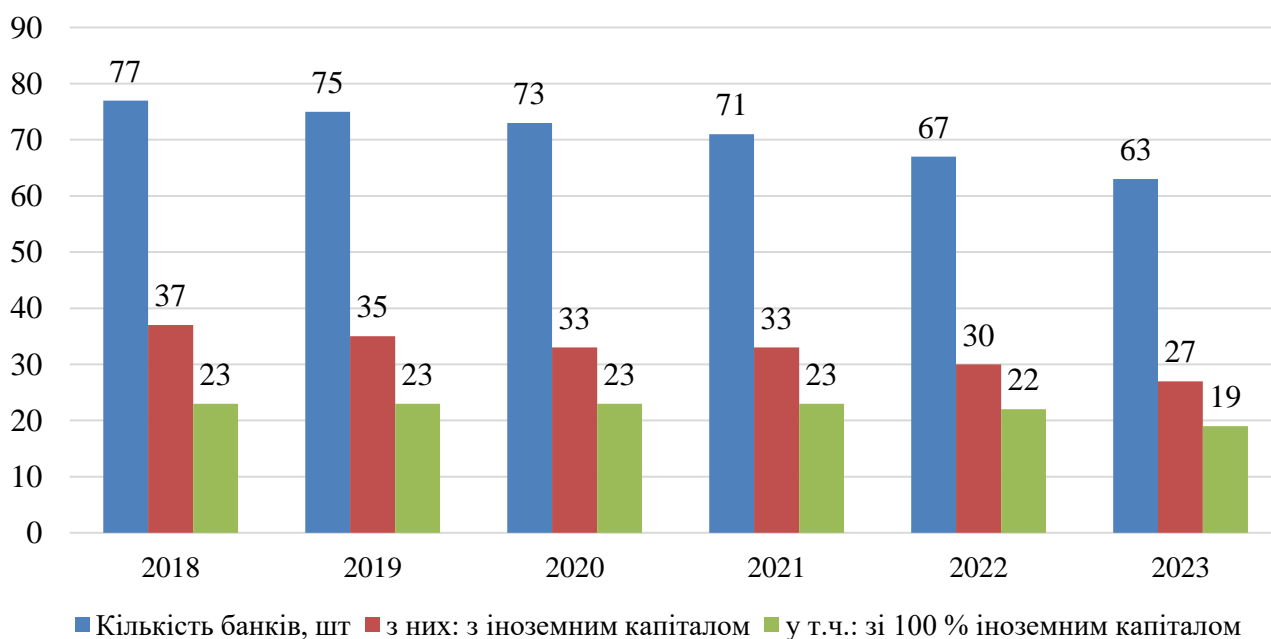

Рисунок 3.1 – Динаміка кількості банків України за 2018-2023 рр., шт. [19]

Як свідчать дані рис. 3.1 кількість банків в Україні за 2018–2023 рр. зберігала стійку зміну до скорочення. Так, за останні 6 років загальна кількість діючих банків зменшилася на 14 одиниць і у 2023 р. становила 63 шт. Така ж ситуація відмічалася за банкам за участю іноземного капіталу, їх кількість за період аналізу зменшилася 10 установ. У 2023 р. у банківському секторі працювало лише 19 банків зі 100 % іноземним капіталом, що на 4 одиниці менше у порівнянні з 2018 роком. Отже від початку війни росії з Україною НБУ відкликав ліцензії й ліквідував всі російські банківські установи [30].

Виконуючи настанови НБУ у банківському секторі також відбулося значне скорочення кількості структурних підрозділів банківських установ України. Так, у 2023 р. банки продовжували скорочувати свої регіональні відділення. У 2018 р. кількість відділень становила 21089 одиниць, то у 2023 р. їх налічувалося 5138 од., тобто кожне п'яте відділення закрилося. Це відбувалося у тих містах де відмічався низький попит на банківські послуги. Найбільше скорочення відділень фінустанов відбулося у Харківській, Донецькій і Херсонській областях, і у м. Києві. Однак, наразі у багатьох населених пунктах відсутнє якісне забезпечення надання банківських послуг [19].

Отже, зменшення кількості діючих банків та їхніх відділень підтверджується ефективністю діяльності НБУ, який активно впроваджує європейські стандарти функціонування БС щодо оптимальності критеріїв кількості, ліквідації фінансово-непрозорих, фіктивних та нестійких банків.

Далі проаналізуємо основні вартісні балансові показники розвитку та функціонування банківських установ України за 2018–2023 рр. (рис. 3.2).

Аналіз показників розвитку банківської сфери розпочнемо із оцінки активів, які характеризують стан доходів банків. Так, показник динаміки загальних активів вітчизняних банків за 2018–2023 рр., свідчить про значне зростання їх обсягу. У 2023 р. загальна вартість активів банків становила 3309 млрд. грн., що на 1398 млрд грн. або у 1,7 разів більше ніж у 2018 р. Аналогічна ситуація спостерігалася і у розрізі чистих активів банків, обсяг яких за 2023 р. становив 2943 млрд грн., та зріс відповідно до рівня 2018 р. на 1583 млрд грн.

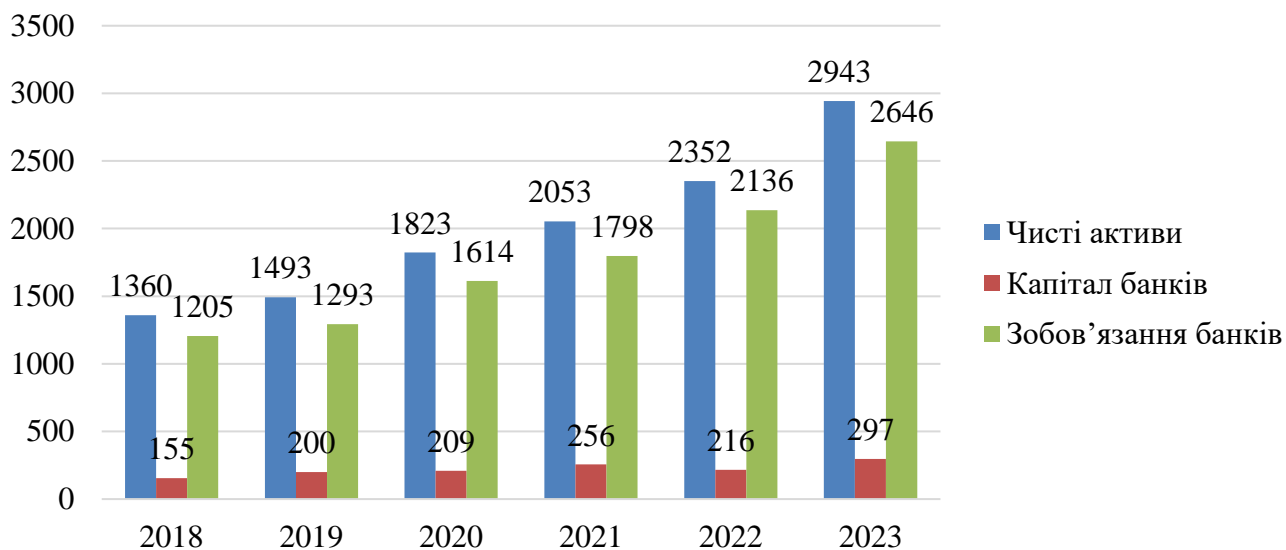

Рисунок 3.2 – Динаміка обсягів чистих активів, капіталу та зобов'язань банків України, млрд грн. за 2018–2023 рр. [19]

Зростання суми чистих активів банківських установ відбувалося за статтями кошти на коррахунках в інших банках та депозитні сертифікати НБУ, а вкладення в ОВДП за 2023 р. мало тенденцію до зменшення. Така ситуація є позитивною та пов'язана із нарощенням активів банків та подальшою концентрацією банківського сектору.

Аналізуючи показники пасивів банків, слід відмітити, що за період аналізу їхній обсяг мав тенденцію до збільшення. Так відбувалося зростання капіталу банків майже у 2 рази або на 142 млрд грн., що підтверджується виконанням вимог НБУ щодо достатності капіталу банків. Виключення склав лише 2022 р. у якому обсяг капіталу банків зменшився до 216 млрд грн., що пов'язано із негативним впливом зовнішніх чинників, в т.ч. і повномасштабним вторгненням росії. Зобов'язання банківських установ у 2023 р. становили 2646 млрд грн., що на 1441 млрд грн. більше у порівнянні з 2018 р., і це є свідченням зростання його депозитної складової. Основним джерелом ресурсів банку є залучені та запозичені кошти, частка яких становить більшу частину обсягу загальних ресурсів.

Важливе місце у системі аналізу стану та розвитку банківської системи України посідає дослідження показників прибутковості банківських установ. З

цією метою проведемо аналіз доходів, витрат та чистого фінансового результату банків України за 2018–2023 рр. (рис. 3.3).

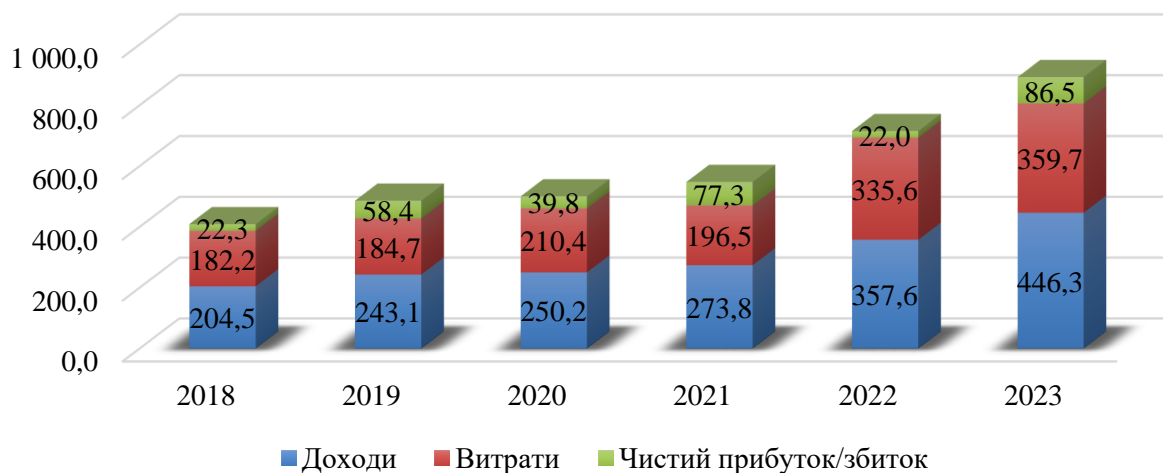

Рисунок 3.3 – Показники динаміки доходів, витрати та чистого фінансового результату діяльності банків України за 2018–2023 рр., млрд грн. [19]

Наведені дані свідчать, що за весь період аналізу відмічається позитивна динаміка до зміни обсягів доходів, видатків та чистого прибутку банківських установ. При цьому у 2023 р. сума доходів банків становила 446,3 млрд грн., що на 241,7 млрд грн. більше ніж у 2018 р. та є свідченням нарощення обсягів надання банківських послуг. Витрати банків також мали тенденцію до зростання (виключення складав лише 2021 р.). У 2023 р. обсяг витрат банків становив 359,7 млрд грн., що майже у 2 рази перевищував показники 2018 р.

Аналіз фінансових результатів банків України засвідчив успішність банківської діяльності протягом усього періоду аналізу. У 2023 р. вітчизняні фінансові установи одержали від здійснення своєї діяльності найбільшу суму чистого прибутку у розмірі 86,5 млрд грн. що у 3,9 разів перевищує значення показника за 2018 р. Нижче середнього значення показника обсягу чистого прибутку банків – 51,1 млрд грн. було у 2018, 2020, 2022 роках, і таке зменшення у даних періодах було пов'язано з кризовими явищами та початком воєнного стану на території України.

Найбільший обсяг та структуру доходів банків за досліджуваний період забезпечували процентні та комісійні доходи (рис. 3.4).

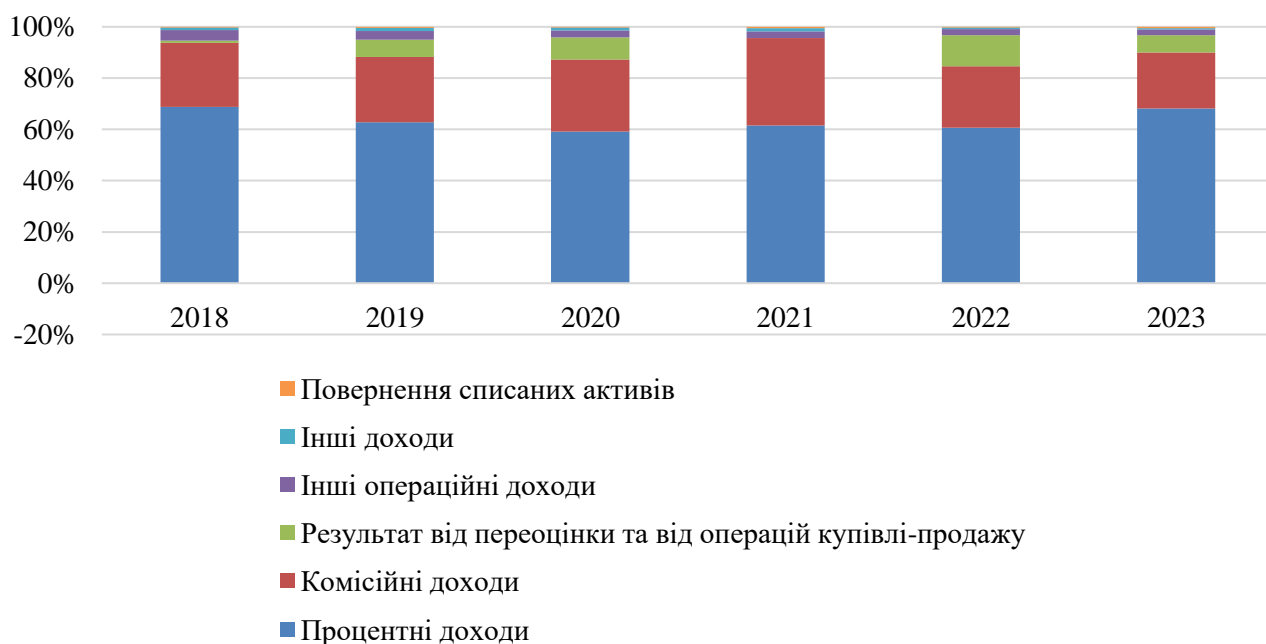

Рисунок 3.4 – Показники структури доходів банків України, % [19]

Найбільше зростання суми доходів банків за 2018–2023 рр. відбулося за статтями процентні і комісійні доходи, а їх середньорічна частка за даний період становила 89,9 %, із яких на 63,6 % склали процентні доходи.

Аналізуючи склад витрат банківських установ (рис. 3.5) відмічаємо значне зростання їх обсягу за період аналізу за такими статтями як: загальні адміністративні витрати – на 38786 тис. грн., процентні витрати – 35289 тис. грн., комісійні витрати – на 33786 тис. грн.

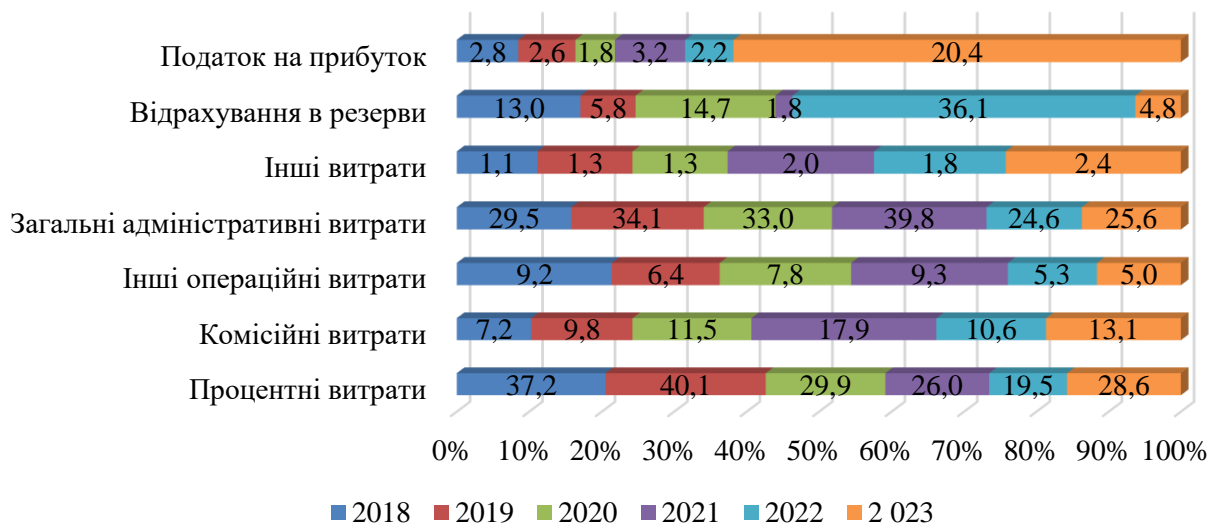

Рисунок 3.5 – Показники структури витрат банків України, % [19]

У 2023 р. значно зросла сума, що сплатили банки у вигляді податку на прибуток до 68395 тис. грн. у порівнянні з 2018 р. У структурі витрат банку в середньому за період аналізу найбільшу частку займали: загальні адміністративні витрати (31,1 %); процентні витрати (30,2 %), відрахування в резерви (12,7 %), комісійні витрати (11,7 %), інші операційні витрати (7,2 %), решта витрат мала незначну питому вагу.

Для більш детальної оцінки стану вітчизняного банківського сектору доцільно дослідити динаміку показників, що свідчать про ефективність (рентабельність) його функціонування (рис. 3.6).

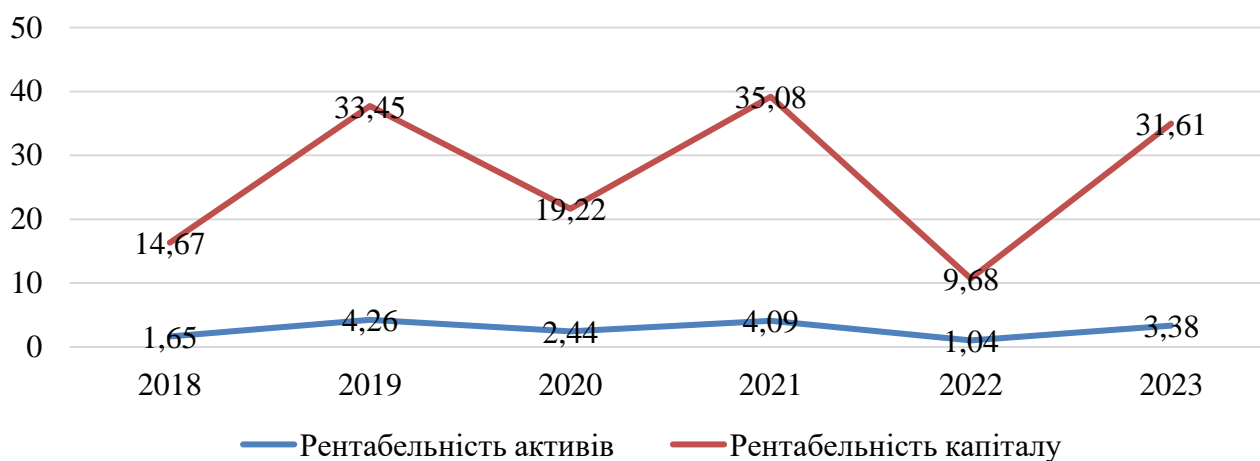

Рисунок 3.6 – Динаміка рентабельності активів та капіталу банків України, 2018–2023 рр., % [19]

Показник рентабельності активів банків за період аналізу коливався у межах 1,04–4,09 % а середньорічне значення становило 2,81 %, а щодо рентабельності капіталу, то даний індикатор знаходився в діапазоні від 9,68 до 35,08 %, середнє значення складало 23,95 %.

Отже, незважаючи на виклики зовнішнього характеру БС України зберігала і примножувала свій потенціал.

Проведемо аналіз показників кредитно-депозитної діяльності банків України за 2018–2023 рр. (табл. Б.1, додаток Б).

Дані банківської статистики НБУ щодо обсягів кредитування підприємств та домогосподарств засвідчили поступове зниження загального обсягу наданих кредитів банками (рис. 3.7).

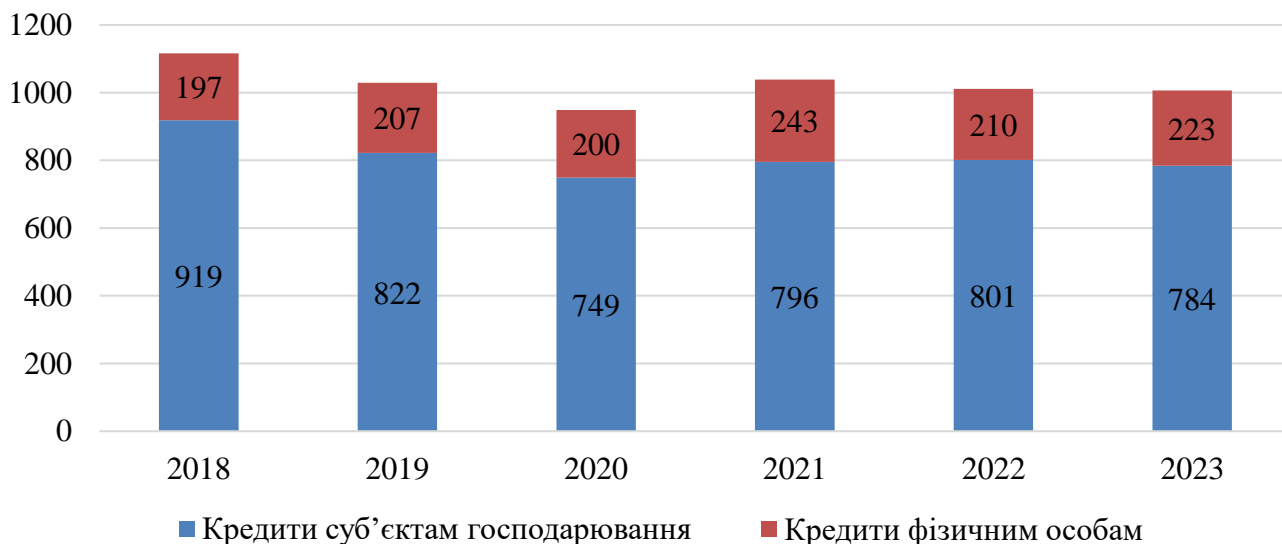

Рисунок 3.7 – Обсяг наданих кредитів у розрізі суб'єктів господарювання та фізичних осіб в Україні за 2018–2023 рр., млрд грн. [19]

Так, якщо у 2018 р. обсяг кредитних ресурсів становив 1116 млрд грн. то у 2023 р. він знизився на 106 млрд грн., або на 9,8 %. При цьому якщо у 2018 р. кредити для суб'єктів господарювання становили 919 млрд грн. або 82,35 % кредитів, то у 2023 р. їх обсяг скоротився до 784 млрд грн., а частка у загальному обсязі кредитування знизилася і складала – 77,86 %. Найменший обсяг кредитів для нефінансових корпорацій було надано у 2020 р., що пов'язано із пандемією коронавірусу, занепадом бізнесу, особливо малого підприємництва.

У кредитуванні сектору домогосподарств за період аналізу зберігалася тенденція до незначного нарощення їх обсягів на 26 млрд грн. у порівнянні з 2018 р. Незважаючи на наслідки карантинних обмежень у період пандемії (2021 р.) обсяг кредитів для фізичних осіб набули найбільшого значення на рівні – 243 млрд грн. Можна відмітити позитивну тенденцію до зміни питомої ваги обсягів кредитування на користь фізичних осіб у порівнянні з юридичними особами.

Повномасштабна воєнна ситуація в країні призвела до незначного скорочення обсягів кредитування банками корпоративного сектору в 2023 р. Однак кредитування домогосподарств навпаки мало тенденцію до зростання у 2023 р. в порівнянні з 2022 роком. За державної підтримки в банківській сфері було запроваджено державні програми кредитування бізнесу «Доступні кредити» під 5-7-9 % річних, та іпотечне кредитування фізичних осіб «Доступна іпотека» під 7 % річних [18].

Для здійснення ефективної діяльності банки повинні мати достатню ресурсну базу, яка формується як за рахунок власних ресурсів так і залучених фінансових ресурсів (в т.ч. депозитних коштів клієнтів). Слід відмітити, що частка залучених коштів у пасивах вітчизняних банків в середньому за період аналізу становила 87 % від їх загального обсягу.

Аналізуючи динаміку депозитів суб'єктів господарювання та фізичних осіб, які були залучені у банківський сектор, можемо відмітити значне нарощення даних коштів (рис. 3.8).

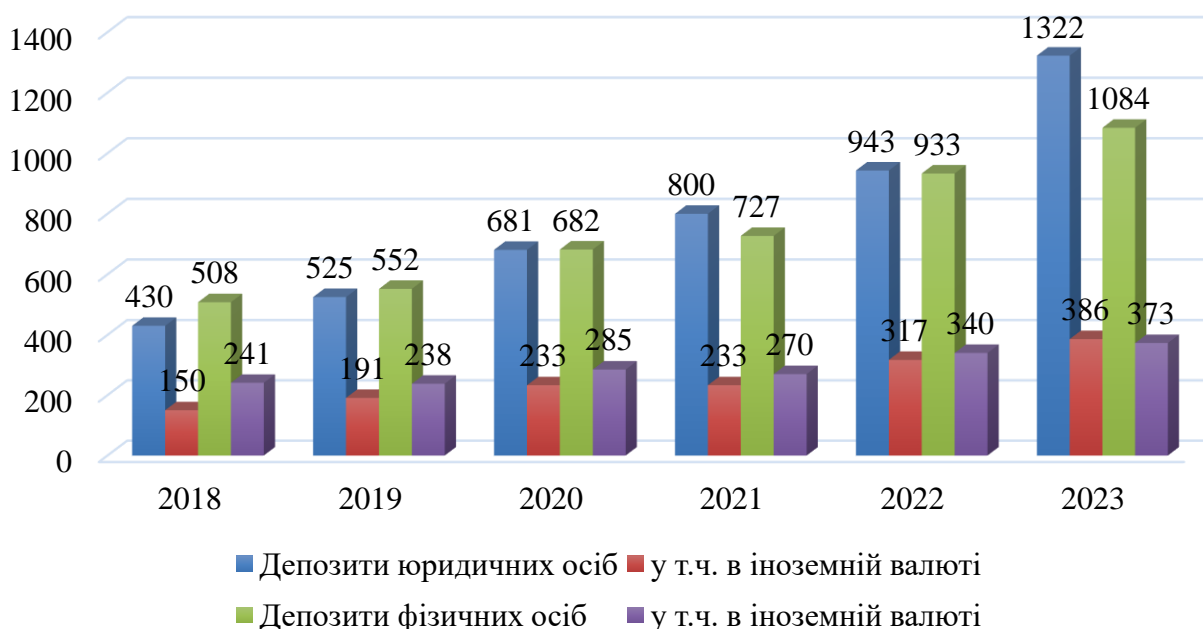

Рисунок 3.8 – Динаміка залучених депозитів банківським установами України у розрізі суб'єктів господарювання та фізичних осіб за 2018-2023 рр., млрд грн. [19]

В цілому обсяг залучених депозитів у банківську діяльність за період 2018–2023 рр. зріс більше ніж у 2,5 рази або на 1468 млрд грн., при цьому депозити юридичних осіб збільшилися на 892 млрд грн. або у 3 рази, а вклади фізичних осіб – на 576 млрд грн. або у 2,1 рази. Окрім того, якщо у 2018–2020 роках у структурі депозитних ресурсів переважали вклади юридичних осіб, то з 2021 року тенденція змінилася і фізичні особи почали більш активно вкладати залишки коштів на депозит.

Суттєве значення на активність банківських операцій мають облікова ставка НБУ та процентні ставки на банківські продукти (рис. 3.9).

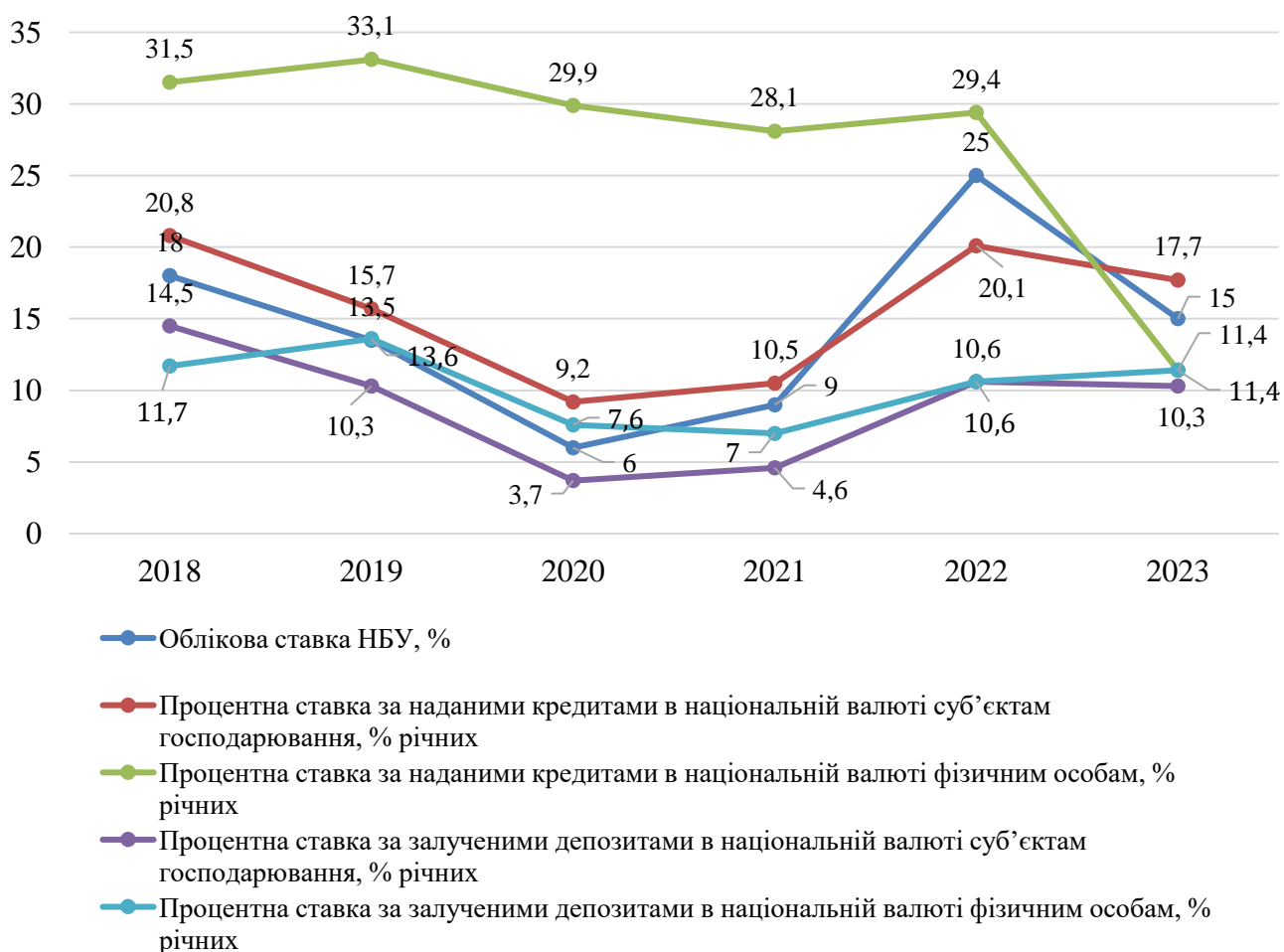

Рисунок 3.9 – Динаміка облікової ставки НБУ та процентних ставок за кредитами та депозитами для суб'єктів господарювання і фізичних осіб в Україні за 2018–2023 рр., % [19]

Таким чином банківська система покращила ділову активність, що підтверджується зростаючою тенденцією схильності до банківських заощаджень різних суб'єктів економіки, що є популярним інструментом інвестування коштів клієнтів, за рахунок впровадження різноманітних депозитних продуктів, інноваційних програм та послуг і використання інформаційних технологій.

Зміна динаміки процентних ставок банків у гривневому еквіваленті була спричинена результатом поступової зміни облікової ставки НБУ. В свою чергу коливання рівня інфляції впливає на зміну облікової ставки. Так, незначне збільшення обсягу депозитів фізичних осіб за 2020–2021 рр. під час коронакризи населення спостерігалось за рахунок зниження ставки на депозити, в той же час як обсяг залучених коштів з корпоративного сектору значно зріс за рахунок підвищення процентної ставки за депозитами.

Притоку коштів у грошові вклади в національній валюті сприяло підвищення мінімальної заробітної плати населенню та більш привабливі відсоткові ставки за гривневими депозитами, ніж за валютними. Підвищення рівня інфляції, який значно перевищує середні процентні ставки за депозитами, впливає на зниження даного виду інвестування в довгостроковій перспективі. Однак, процентні ставки за різними видами кредитів та депозитів банківських депозитів у національній валюті (за виключення кредитів у національній валюті суб'єктам господарювання) майже не реагували на зміну облікової ставки НБУ, яка у 2023 році знизилася до 15 %. Це було пов'язано із високим рівнем ліквідності БС в цілому та зацікавленістю банківських клієнтів до операцій з депозитними сертифікатами НБУ [30]. Зростання відсоткових ставок у 2023 році відбулося лише за депозитами для населення у національній валюті, по іншим банківським продуктам відбулося різке зниження процентних ставок, що позначилося за зниженні темпів приросту обсягів кредитування суб'єктів господарювання та фізичних осіб.

Таким чином, розвиток банківської системи України відбувався під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників економічного та політичного середовища. Під час економічної кризи, спричиненої пандемією COVID-19, початком повномасштабної війни росії з Україною, скороченням кількості підприємств

малого та мікробізнесу, спостерігалася незначна спадна тенденція до ефективності діяльності банків через підвищений ризик і невизначеність, що призвело до зменшення попиту на банківські кредити. В цілому відбулося перезавантаження банківської системи, за рахунок її очищення від проблемних, непрозорих, недостатньо капіталізованих банків. Однак, обсяги банківського кредитування є недостатніми для здійснення відновлення економічного зростання рівня розвитку економіки країни, стимулювання активності діяльності підприємницьких структур та розвитку сектору домогосподарств. Тому підвищення ефективності банківської діяльності для потреб розвитку національної економіки є об'єктивною необхідністю і передумовою її економічного відновлення.

4 Перспективи розвитку вітчизняної банківської системи України

Війна в Україні значно вплинула на результати функціонування БС, у якій НБУ як головний регулятор на різних сегментах банківського ринку країни, приймав відповідні рішення, в частині змін та обмежень, щодо умов діяльності банків, які впливали на організацію кредитних, депозитних і валютних операцій, рівень облікової ставки, відсоткових ставок за кредитами і депозитами, фінансову стабільність банків.

Позитивні тенденції функціонування БС в Україні відображаються не лише у змінах кількісних і якісних індикаторів його розвитку, але і враховуються як фактори впливу на розвиток економіки країни. З цією метою проведемо аналіз показників проникнення БС у національну економіку України (табл. 4.1).

Таблиця 4.1 – Динаміка показників проникнення банківського сектору в вітчизняну економіку за 2018–2023 рр., % [12]

Показники	Рік						Відхилення 2023 р. до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Валові кредити суб'єктів господарювання до ВВП	25,8	20,7	17,7	14,6	15,4	12,0	-13,8
Чисті кредити суб'єктів господарювання до ВВП	13,3	10,4	10,2	9,9	10,1	7,8	-5,5
Валові кредити фізичних осіб до ВВП	5,5	5,2	4,7	4,5	4,0	3,4	-2,1
Чисті кредити фізичних осіб до ВВП	3,2	3,6	3,5	3,7	2,6	2,5	-0,7
Частка непрацюючих кредитів до ВВП	17,7	13,3	10,2	6,3	8,2	6,5	-11,2
Кошти суб'єктів господарювання до ВВП	12,1	13,2	16,1	14,7	18,0	20,3	8,2
Кошти фізичних осіб до ВВП	14,3	13,9	16,2	13,3	17,8	16,7	2,4

Аналізуючи показники рівня проникнення БС у вітчизняну економіку, варто зауважити, що більшість показників мали від'ємну тенденцію до зростання. Банківський сектор націлений на кредитування реального сектора економіки для забезпечення його необхідними кредитними ресурсами. Однак, якщо частка валових кредитів суб'єктів господарювання у ВВП у 2018 р. становила 25,8 %, то у

2023 р. вона скоротилася на 13,8 в. п. і становила 12,0 % до ВВП. Даний індикатор є стимулятором і його граничне значення повинно бути на рівні не нижчому за 30 % у ВВП. У 2018 р. даний індикатор мав наближене до нормативу значення, то починаючи з 2019 р., рівень охоплення корпоративного сектора економіки банківським кредитуванням різко скорочувався, що свідчить про негативну динаміку та вказує на гранично низьку роль банківського кредитування у формуванні фінансового забезпечення бізнесу необхідними залученими фінансовими ресурсами для його розвитку.

Аналогічну ситуацію маємо і за показником чистих кредитів суб'єктів господарювання у ВВП, при цьому темпи зниження даного індикатора становлять 59 % від рівня його значення за 2018 р. (у 2023 р. – 13,3% у ВВП).

Значних змін зазнали також індикатори проникнення вітчизняного банківського сектору у кредитування сектору домогосподарств. Так, валові кредити фізичних осіб до ВВП також демонструють негативну тенденцію до змін. У 2018 р. рівень банківського кредитування сектору домогосподарств становив 5,5 % у ВВП, тоді як у 2023 р. він скоротився на 2,1 в. п. і складав лише 3,4 %. Показник чистих кредитів (за виключенням резервів за кредитними операціями) до ВВП лише підтверджує загальну негативну динаміку до змін на ринку кредитування фізичних осіб. У 2023 р. він знаходився на рівні 2,5 % до ВВП.

Оцінювання впливу показників проникнення банківської сфери в економіку країни у розрізі банківського кредитування можна здійснити на основі трендового аналізу. Слід відмітити, що всі показники, які входять в дану групу є стимуляторами та повинні носити позитивну динаміку до зміни.

Дані трендового аналізу показників частки банківського кредитування до ВВП зображено на рис. 4.1.

Результати трендового аналізу засвідчили негативну змінну динаміку показників охоплення банківським кредитуванням корпоративного сектора і сектора домогосподарств. Це вказує на недостатній внесок банківських установ у фінансову підтримку населення та бізнесу і засвідчує зниження ролі банківського капіталу в формуванні фінансового потенціалу економіки країни. Тому нарощення

ресурсного потенціалу БС зможе в майбутньому забезпечити структурні зміни і зрушення у складі національної економіки, які можуть призвести до підвищення ефективності її зростання.

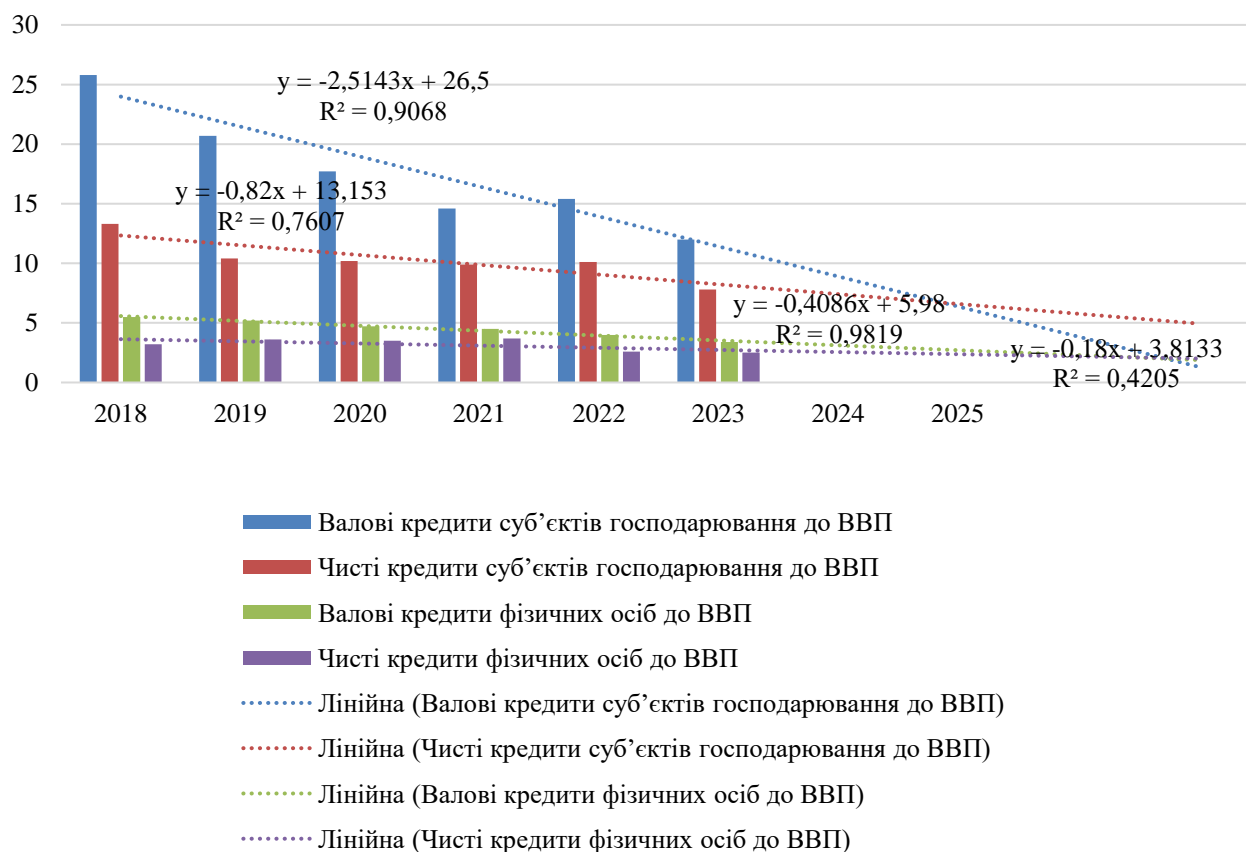

Рисунок 4.1 – Трендовий аналіз показників охоплення банківським кредитуванням корпоративного та приватного секторів економіки, % [19]

Варто звернути увагу на масштаби проблемних кредитів (NLP) у банківському секторі. Так незважаючи на стрімке зниження даного показника до ВВП за період аналізу, частка проблемних кредитів, що знаходяться у кредитних портфелях банківських установ у порівнянні з світовою практикою є занадто високою. У період війни втрата доходів та зниження платоспроможності позичальників призводять до несвоєчасного погашення кредитів, а це впливає на погіршення якості кредитних портфелів банків та призводить до підвищення частки резервів під кредитні операції.

Значення показників частки коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб залучених у банківську сферу до ВВП, які характеризують приріст організованих національних заощаджень на рівні БС, за період аналізу свідчать про нарощення грошових вкладів та коштів, які знаходяться на банківських рахунках даних суб'єктів. Результати трендового аналізу подані на рис. 4.2.

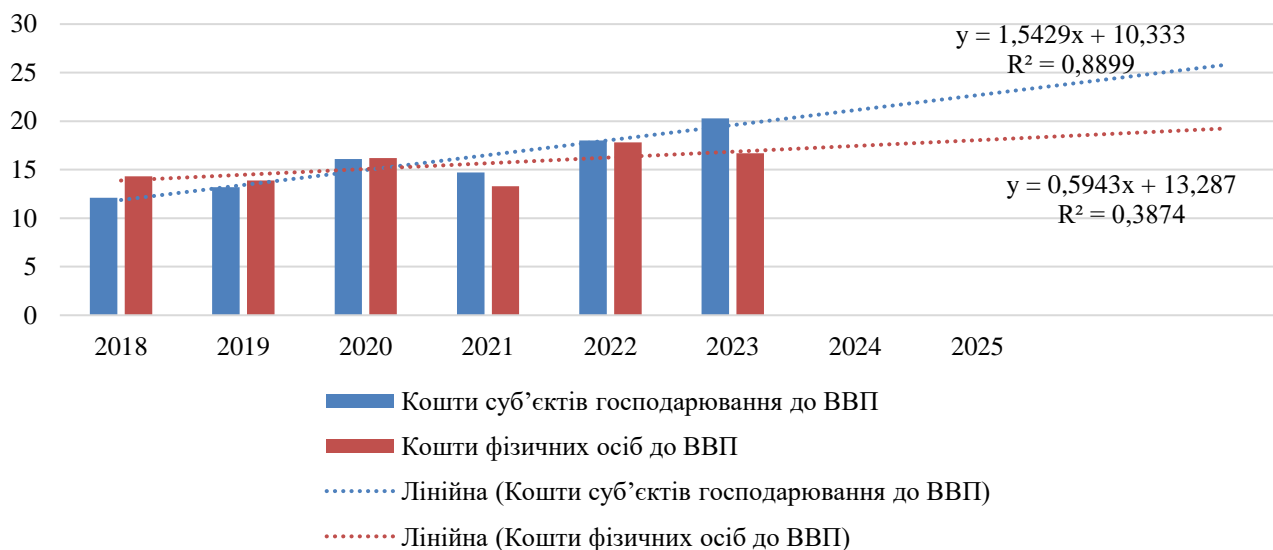

Рисунок 4.2 – Трендовий аналіз залучення коштів юридичних і фізичних осіб у банківську сферу до ВВП, % [19]

Дані результати характеризують позитивну змінну тенденцію індикаторів залучення коштів корпоративного та приватного секторів у БС для розвитку економіки. Однак, при цьому темпи зростання коштів корпоративного сектора (8,2 в.п. у 2023 р.) значно перевищують банківські заощадження населення (2,4 в.п. за 2023 р.), що спричинено низьким рівнем доходів громадян, високими витратами на споживчі цілі. Також на незначну динаміку до зростання даних показників впливає висока вартість обслуговування банківського кредитування. Позитивними чинниками зростання рівня проникнення банківської сфери є зниження облікової ставки НБУ, запровадження діджиталізації окремих банківських процесів, поживлення попиту на банківські кредити (особливо споживчі кредити для населення).

Отже, БС України недостатньо ефективно виконує функцію фінансового посередництва, адже за значного рівня капіталізації – рівень кредитування економіки не змінюється, залишаючись на рівні середньорічного значення для корпоративного сектору – 17,7 % у ВВП, а для сектора домогосподарств – лише на рівні 4,6 % у ВВП. При цьому мультиплікація заощаджень через банківську систему знаходиться також на недостатньому рівні – 15,7 % у ВВП для юридичних осіб, і 15,3 % у ВВП – для фізичних осіб [12]. Якщо порівняти значення даних індикаторів із середньоєвропейськими стандартами, то це найнижчі показники серед усіх європейських країн. Варто зауважити, що низькі показники проникнення банківського сектору у національну економіку, можуть дозволити забезпечити більш вищий потенціал зростання на ринку банківських послуг у майбутньому.

Поточна ситуація що склалася в Україні, спричинена повномасштабною війною росії в Україні, призвела до глибокої економічної та фінансової кризи, і в подальшому, може негативно відобразитися на розвитку фінансового та банківського секторів. Тому уряд країни разом з НБУ розробили подальші кроки для забезпечення функціонування БС та фінансового сектору в умовах воєнного стану та відновлення економіки. В першу чергу, НБУ як регулятор банківських і небанківських фінансових установ вносив відповідні поправки до Стратегії розвитку фінансового сектору до 2025 року (у 2021, 2022 роках) та Стратегії розвитку НБУ. У 2023 році НБУ представив нові концепції розвитку фінансового та банківського секторів країни [32, 33, 34].

Нова Стратегія НБУ представляє собою чітко сфокусований план дій на спротиві російської агресії та відновленні країни. Відповідно до мети її реалізації всі заходи умовно поділені на два фокуси («фокус спротиву» та «фікус відновлення»), а забезпечення реалізації запропонованих стратегічних намірів у банківській сфері згруповано за п'ятьма цілями (додаток В, рис. В.1, В.2) [32].

Військова агресія та спровоковане нею зростання внутрішніх та зовнішніх ризиків сприяли розробленню НБУ системи заходів з підтримки ефективності діяльності банків (рис. 4.3).

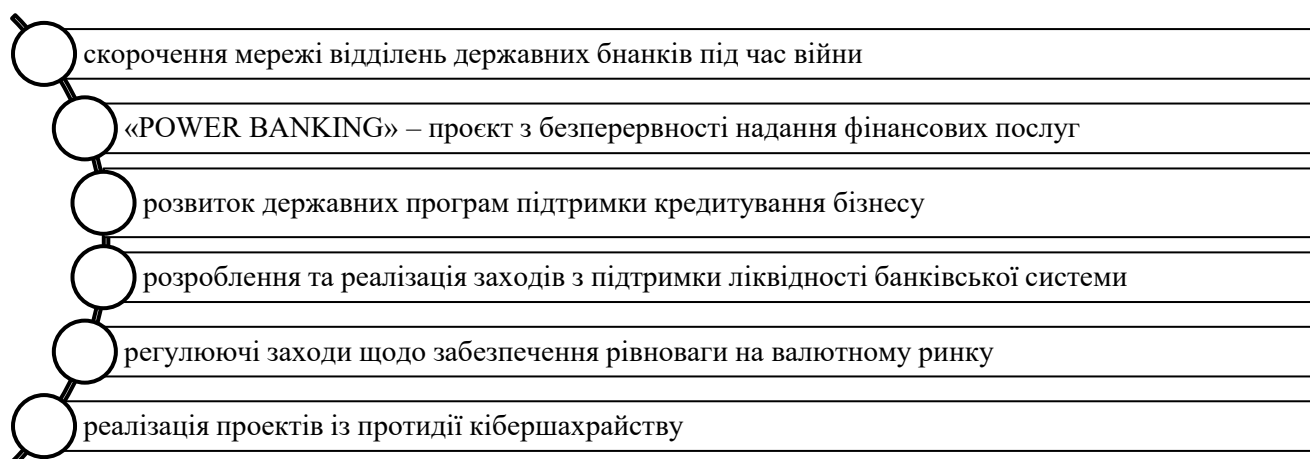

Рисунок 4.3 – Перелік заходів НБУ для підтримки ефективності діяльності банків під час війни [20, 26, 30, 39]

БС досить злагоджено протистояла викликам війни завдяки тому, що НБУ за останні роки проводив своєчасне реагування та сформував дієву систему заходів направлених на реформування банківського сектору [17, 26, 31]. Це вплинуло на позитивну динаміку її фінансової міцності та ліквідності. Накопичений запас міцності сприяв фінансовій стабільності функціонування БС і дозволив у 2022 р. відновити обсяги банківського кредитування, що призвело до посилення діяльності банків у нових умовах подальших викликів тривалої війни. Тому вітчизняні банківські установи безперебійно надавали банківські послуги, підтримували необхідну роботу мережі, зберігаючи при цьому достатній рівень операційної ефективності, прибутковості та нарощення капіталу.

Важливою рисою БС є нарощення чистих прибутків, незважаючи на значні збитки від втрат війни, які отримує реальний, фінансовий та банківський сектори в цілому [35]. Так, в першу чергу, це збитки, які отримали банки в результаті знищення нерухомого майна, обсяг яких на кінець 2022 року становив 750 млн грн. Окрім того, за прогнозами НБУ, втрати банків через воєнні операції можуть сягати до 20 % довоєнного працюючого портфеля. Це призводить до використання значної частки капіталу для покриття даних збитків і до зниження прибутковості їх діяльності в цілому. Подальші військові дії також негативно будуть відображатися і на збільшенні витрат, пов'язаних із забезпеченням безпеки

банківських працівників, приміщень, інформаційних та комунікаційних систем. Через постійні атаки на енергетичну інфраструктуру банки можуть збільшувати витрати на забезпечення власної безперебійної діяльності. Неспроможність обслуговувати клієнтів під час чисельних повітряних тривог буде позначатися на ефективності банківської діяльності [19].

Окрему увагу НБУ звертає на діяльність державних банків. Так, незважаючи на скороченні мережі їх функціонування, в умовах високих воєнних ризиків та значної невизначеності, установи державної власності повинні підтримувати достатній рівень кредитування державного сектору економіки, приймати участь у державних програмах кредитування «Доступні кредити 5-7-9 %», здійснювати і утримувати рахунки для державних виплат та забезпечувати широкий доступ до різноманітних банківських послуг за допомогою розвинення FinTech (фінансових послуг на основі інноваційних технологій) (швидкі грошові перекази, мобільні фінансові послуги, блокчейн, краудфандинг, P2P платформа та криптовалюти) [20, 21]. Однак, необхідно створювати та підтримувати конкурентне середовище на банківському ринку не лише в період супротиву, але й в період відновлення економіки.

Отже, вітчизняна БС формувалася під впливом низки вагомих кризових явищ, які перешкоджали реалізації її потенціалу у відновленні темпів економічного зростання країни та покращенні ряду базових структурних характеристик економіки. Однак, можна відміти певні позитивні структурні зміни у функціонуванні банківського сектору України, які засвідчують наявні та потенційні можливості для покращення ситуації в аналізованій сфері. Головні позитиви функціонування БС України за часів війни 2022–2023 рр. (рис. 4.4).

БС на сучасному етапі розвитку України має як позитивні, так і негативні особливості стану функціонування, що можуть у стратегічній перспективі характеризуватися відповідними передумовами (потенційними можливостями чи загрозами) реалізації її потенціалу для відновлення і розвитку економіки та збереження фінансової стійкості фінансової системи країни в цілому. Так, звертає на себе увагу послаблення кредитного попиту населення та бізнесу на банківські

послуги і продукти під час війни. Тому головна увага вітчизняних банків повинна бути націлена на поступовому відновленні банківського кредитування за рахунок ефективних та дієвих рішень у банківській сфері.

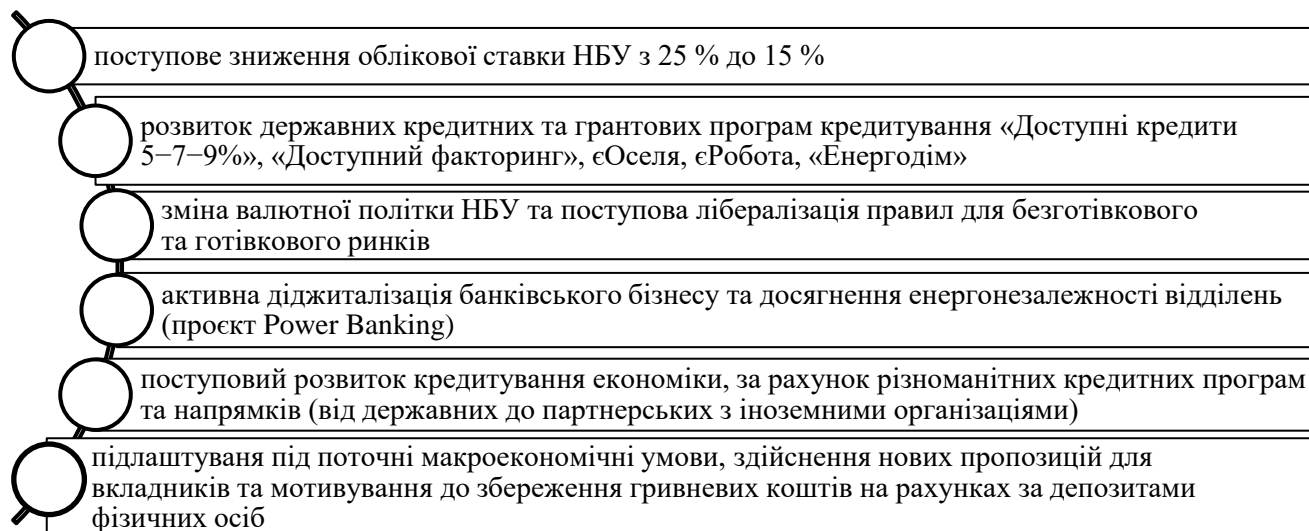

Рисунок 4.4 – Позитивні структурні зміни у функціонуванні БС України за 2022-2023 рр. [13, 17, 18, 21, 26, 30]

Нами було проведено аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища стану та тенденцій розвитку БС як передумови забезпечення сталого розвитку економіки України, за допомогою методу SWOT-аналізу (табл. Г.1, додаток Г). Це дозволило сформулювати можливості та варіанти застосування сильних сторін для розробки стратегії розвитку БС та визначити слабкі сторони і зовнішні та внутрішні загрози, які можуть бути нейтралізовані в міру реалізації відповідних можливостей [4].

Варто зауважити, що основні зусилля НБУ в період війни буде спрямовувати на збереження макрофінансової стійкості, стабілізацію банківського кредитування, контроль за дотриманням щодо капіталу, ліквідності та кредитного ризику і цифровізацію сфери банківських послуг (рис. 4.5).

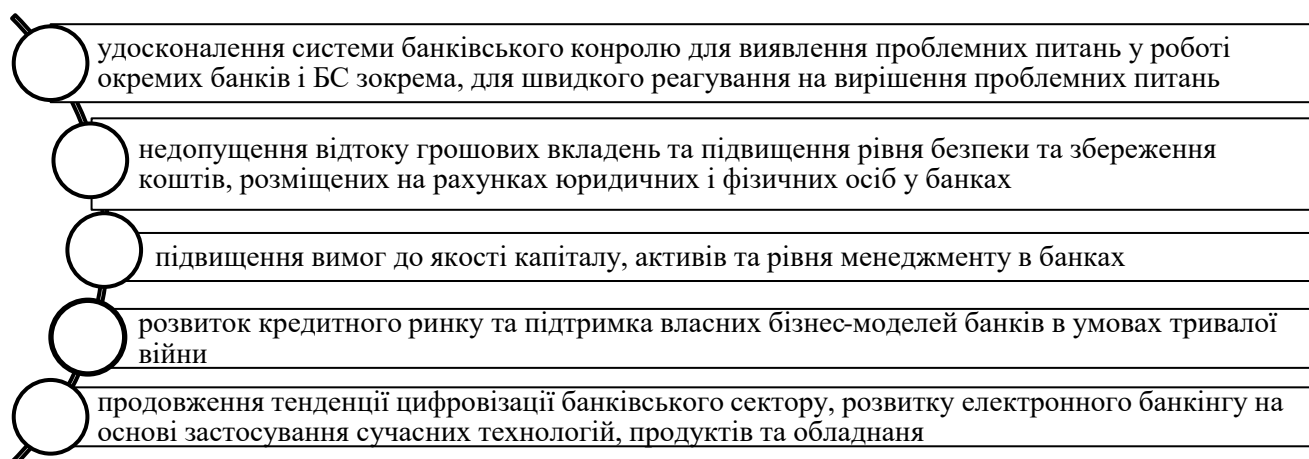

Рисунок 4.5 – Основні напрямки покращення БД в Україні [20, 26, 30]

Таким чином, повоєнне відновлення, стабілізація та розвиток економіки є одним із пріоритетних напрямів діяльності БС України. Для подальшого розвитку БС, підвищення її ефективності та стабільності, НБУ має здійснювати постійний нагляд та моніторинг за ризиками, які притаманні для банківського сектору, вчасно реагувати та попереджувати їх. НБУ повинен проводити ефективну політику направлену на стимулювання залучення коштів клієнтів у банківську сферу і застосовувати м'які інструменти монетарної політики з метою підвищення кредитної діяльності банків, нарощення обсягів надання кредитів для великого бізнесу та стимулювання мікрокредитування малого та середнього бізнесу.

ВИСНОВКИ

Банківська система є невід'ємною складовою економіки держави, яка розвивається і адаптується до реальних фінансових відносин, що склалася у країні. БС, за рахунок перерозподілу тимчасово вільних фінансових ресурсів, забезпечує стабільність соціально-економічного розвитку країни. В умовах сьогодення, коли відбулося повномасштабне вторгнення росії, спостерігається політична та військова нестабільність, значна інфляція, а також загальна економічна дестабілізація, негативно впливають на БС в цілому й індикатори діяльності банківських установ.

На сьогоднішній день виокремлюють два основних підходи щодо трактування сутності БС – інституційний підхід (вузьке розуміння) та інституційно-економічний підхід (широке розуміння). Ми вважаємо, що під БС слід розуміти внутрішньо організовану і динамічну систему, до якої належить сукупність різноманітних банківських інституцій, що здійснюють свою діяльність у відповідності до норм чинного законодавства, спрямовану на обслуговування потреб як економіки так і суспільства, та націлену на забезпечення фінансової стабільності держави.

Головна мета БС України полягає у забезпеченні функцій фінансового посередництва, а також підтримці економічного розвитку. Особливості функціонування БС проявляється в її функціях (створення грошей та регулювання грошової маси, трансформаційна, стабілізаційна), що мають певну специфіку та взаємозалежні між собою. Діяльність БС ґрунтується на загальноприйнятих принципах права, однак, в умовах війни, важливим є збереження довіри клієнтів банківських установ до банківського сектору, що вплине на забезпечення стабільності функціонування БС.

БС України має дворівневу структуру: перший рівень – Національний банк України, який є головним банківським інститутом і здійснює управління всією грошово-кредитною системою; другий рівень – всі банки, які обслуговують

суб'єктів господарювання (юридичних і фізичних осіб) всіх форм власності та організаційно-правових форм.

Реалізація ефективного БР і БН у БС є важливими питаннями, що сприятиме забезпеченню її стабільного функціонування і розвитку. Систему БР та БН можна представити як комплекс взаємопов'язаних складових елементів, які забезпечують виконання окреслених цілей і завдань НБУ, направлених на досягнення стратегічних орієнтирів функціонування БС та сприяння її ефективному розвитку. Невід'ємною складовою механізму БР та нагляду є політика макро- та мікропруденційного нагляду у БС. Вітчизняне законодавство у сфері БР і нагляду, розроблене у відповідності до рекомендацій Базельського комітету з питань БН, і представляє собою міжнародні стандарти у сфері БР та нагляду.

Кваліфікаційну роботу бакалавра виконано на матеріалах публічної статистичної звітності НБУ за 2018–2023 рр.

Як свідчать результати проведеного аналізу стану та розвитку БС України за період 2018–2023 рр. її функціонування відбувалося під впливом зовнішніх і внутрішніх загроз економічного, політичного і воєнного характеру. Незважаючи на незначне зменшення кількості банківських установ до 63 од. у 2023 р., інші вартісні балансові показники їх діяльності (активи, капітал, зобов'язання) за період аналізу мали позитивні тенденції до зростання, що свідчить про нарощення ресурсної бази та фінансової стійкості БС, незважаючи на наслідки російської агресії. Обсяг доходів та видатків банків зростали по роках. Основними складовими, що забезпечували найбільший приріст доходів банків були процентні та комісійні доходи. У складі видатків банків переважали процентні та загальні адміністративні видатки. БС за період аналізу сформувала достатній обсяг чистого фінансового результату (у 2023 р. його сума становила 86,5 млрд грн.), забезпечуючи середньорічне значення рентабельності активів на рівні 2,81 %, а рентабельності капіталу – 23,95 %.

Однак, за період аналізу відбулося зниження обсягів та скорочення темпів надання банківських кредитів суб'єктам бізнесу та домогосподарствам. Обсяг кредитних ресурсів у 2023 р. становив 1116 млрд грн., із них корпоративний сектор

отримав кредитів на суму 784 млрд грн, а фізичні особи – 223 млрд грн. З метою підтримки бізнесу у період воєнного стану в Україні були запроваджені державні програми кредитування бізнесу «Доступні кредити» під 5-7-9 % річних, та іпотечне кредитування фізичних осіб «Доступна іпотека» під 7 % річних. Депозитна діяльність банків характеризувалася стабільною та позитивною динамікою. Обсяги залишків коштів юридичних і фізичних осіб за період аналізу зросли у 2,5 раз у порівнянні з 2018 р. Відмічається динаміка зростання вкладання коштів на депозит фізичними особами. Отже підвищення ефективності функціонування БС є об'єктивною необхідністю і передумовою для економічного відновлення країни.

З метою виявлення впливу функціонування БС на розвиток економіки було проаналізовано показники проникнення банківського сектору у вітчизняну економіку. Результати трендового аналізу засвідчили, що рівень охоплення корпоративного сектору та сектору домогосподарств банківським кредитуванням є незначним та мав тенденцію до скорочення по роках. Це вказує на недостатній внесок банківських установ у фінансову підтримку бізнесу та населення і засвідчує зниження ролі банківського капіталу в формуванні національної економіці країни. Позитивною динамікою характеризувалися показники залишків коштів суб'єктів господарювання і фізичних осіб у ВВП, однак у порівнянні зі світовими тенденціями дані індикатор знаходяться на низькому рівні. Це вказує на те, що у сучасних умовах БС України недостатньо ефективно виконує функцію фінансового посередництва.

Тому з метою подальшого розвитку БС в умовах воєнного стану, було запропоновано застосовувати систему заходів, реалізація яких дозволить підтримувати достатній рівень стійкості, надійності та ефективності функціонування як банківської сфери так і фінансової системи країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк О., Нянько Л. Банківська система України: виклики сьогодення та тенденції розвитку. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2022. № 3-4. С. 36-43.
2. Банківська система : навчальний посібник / за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 580 с.
3. Банківська система : навчальний посібник / за ред. І. М. Мазур. Дніпро: Пороги, 2017. 444 с.
4. Барна М. Ю., Руцишин Н. М. Стан і тенденції розвитку банківської системи в контексті структурного реформування національної економіки України. *Scientific Horizons*. 2020. Vol. 23. № 12. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/11511/1/SH_2020_23_12_84-98.pdf. 37.
5. Блащук-Дев'яткіна Н., Себестянович І. Базельський комітет та його роль в регулюванні банківської діяльності. *Молодий вчений*. 2020. № 4 (80). С. 286–289.
6. Богдан Т. Як доступ до кредитів визначає рівень економічного зростання. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/27/699542/>.
7. Вавдіюк Н. С., Корецька Н. І. Банківське регулювання та нагляд : навч. посібн. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2018. 336 с.
8. Варцаба В. І., Заславська О. І. Сучасне банківництво: теорія і практика : навч. посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. 364 с.
9. Внукова Н. М., Ачкасова С. А. Оцінка впливу моделі державного регулювання на розвиток ринку фінансових послуг. Ринок фінансових послуг: погляд у майбутнє: монографія. Київ: Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, ФОП Ямчинський О.В., 2019. С. 80–101.
10. Гатаулліна Е. І., Клименко М. А. Особливості сучасної структури банківської системи України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. С. 1–6.

11. Гура О. Л., Крижановський О. О. Проблеми та перспективи функціонування банківської системи України. *Ефективна економіка*. 2020. Випуск 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.5.52>.
12. Дехтяр Н. А., Пігуль Н. Г. Роль банківських установ у забезпеченні економічного розвитку економіки України. *Фінансові інструменти сталого розвитку економіки : матер. 6-ої міжнар. наук.-практ. конференції*. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 217–219.
13. Доронцева Є. Державне регулювання під час війни: як НБУ адаптував фінансову систему України до нових умов впродовж ста днів воєнного стану. URL: <https://voxukraine.org/derzhavne-regulyuvannya-pid-chas-vijny-yak-nbu-adaptuvav-finansovu-systemu-ukrayiny-do-novyh-umov-vprodovzh-sta-dniv-voennogo-stanu>.
14. Ільчук П., Коць О., Кудь А. Показники капіталізації банківської системи України: фактичний стан та порівняльна характеристика із показниками Польщі, Швейцарії та Німеччини. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. № 1 (21). С. 195–205. URL: <https://echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/article/view/555/457>.
15. Карчева Г. Т. Фінансовий стан банків України в умовах загрози світової фінансово-економічної кризи. *Ефективна економіка*. 2020. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7708>.
16. Колісник М. Б. Сутність та структурна побудова банківської системи України. https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2010/20_1/220_Kolisnyk_20_1.pdf.
17. Король М. М., Співак В. О., Куліковська І. В. Сучасний стан показників української банківської системи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 47. С. 41–46.
18. Матвійчук Н. М. Сучасні тенденції розвитку державних банків в Україні. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 6(06). С. 86–91. 49.
19. Офіційний сайт Національного банку України. Наглядова статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.

20. Павлова О., Держай О., Деркач О., Сацик В. Аналіз ефективності функціонування банківського сектору України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. № 2. С. 259–264.
21. Петрашевська А. Д., Колонтай С. М., Смелянська В. В. Вплив війни на кредитний ринок України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 487. С. 57–60.
22. Пігуль Н. Г., Журавка О. С., Рябушка Л. Б. Особливості організації вітчизняної системи банківського регулювання та нагляду. *Бізнес Інформ*. 2023. №8. С. 247–254. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-8-247-254>.
23. Про банки та банківську діяльність. Закон України. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
24. Прокопенко Н., Мирончук В., Шепель І. Принципи функціонування банківської системи України в умовах війни. *Економіка та суспільство*, 2022. № 41. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-33>.
25. Пугач А. М., Демчук Н. І. Державне регулювання банківського сектору в умовах економічної кризи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 22, частина 3. С. 38-41.
26. Рац О. М. Дослідження ефективності функціонування банківських установ України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2153>.
27. Родіонова Т. А., Пятков А. М. Аналіз ефективності державних, приватних і іноземних банків України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2020. Вип. 12. С. 171–185.
28. Руда О. Л. Банківський нагляд та його вплив на банківську систему України. *Агросвіт*. 2022. № 5–6. С. 15-23.
29. Рудевська В. Теоретичні підходи до визначення сутності банківської діяльності. 2020. *Підприємництво та інновації*. № 12. С. 194–199. <https://doi.org/10.37320/2415-3583/12.34>.
30. Руцишин Н. М., Пелех О. Р., Козак А. Р., Кривочучко Н. М. Сучасний стан банківської системи України та перспективи її розвитку. *Вісник Львівського*

торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2024. № 75. С. 27–36.

31. Ситник Н. С., Прицак Я. М. Банківська система України в умовах війни: ризики та оцінка безпеки. *Молодий вчений. 2023. № 6 (118). С. 94–98.*
32. Стратегія Національного банку. НБУ офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy>.
33. Стратегія розвитку фінансового сектору України <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy>.
34. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. НБУ офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>
35. Сучасний стан показників української банківської системи. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/47_2023ua/10.pdf.
36. Федевич Л. С., Ливдар М. В, Межирицька Я. В. Банківська система України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка і суспільство. 2019. № 20. С. 91–96.*
37. Цветков А. М. Поняття та сутність банківської діяльності в умовах євроінтеграції України. *Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. С. 478–481.*
38. Чайковський Я. І., Чайковська І. Я., Чайковський Є. Я. Ефективність діяльності банківських установ в Україні. *Світ фінансів. 2022. №3(72). С. 127-140.*
39. Чиж Н. М. Функціонування банківської системи України: проблеми та перспективи. *Бізнес Інформ. 2022. № 4. С. 103–110.*
40. Швайко М., Микиша А. Сучасні тенденції розвитку банківської системи України. *Соціальна економіка. 2022. № 63. С. 145–155.*
41. Шелудько С. А. Міжнародні стандарти банківської справи : навчальний посібник. Київ. Видавничий дім «Кондор», 2020. 260 с.
42. Шірінян Л. В., Шірінян А. С. Конкуренція банків: Україна та інші країни. *Науково-практичний збірник. Фінансові послуги. 2018. № 5. С. 33–37.*

- 43.Щеглюк М.С. Розвиток банківського регулювання та нагляду в умовах європейської інтеграції. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/53.pdf>.
- 44.Corbo V. Financial stability in a crisis: What is the role of the central bank? [Electronic resource] / V. Corbo // BIS Working Paper no 51f. Available at : <http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap51f.pdf>.
- 45.Fatone L., Mariani F. Systemic risk governance in a dynamical model of a banking system with stochastic assets and liabilities. J Econ Interact Coord. 2020. Vol. 5. Pp. 183–219. URL: <https://doi.org/10.1007/s11403-019-00277-y>.
- 46.Poluschkin G., Repko M., Kirchner R. The banking sector during war: challenges and outlook. German Economic Team. 2022. URL: https://www.german-economic-team.com/wp-content/uploads/2022/05/GET_UKR_NL_163_2022_en-1.pdf
- 47.Schinasi G. J. Defining Financial Stability. IMF Working Paper. International Monetary Fund. 2004. № 187. P. 18.

